

Latvijas Universitāte
Pedagoģijas un Psiholoģijas fakultāte
Pedagoģijas nodaļa

Valodas attīstības veicināšana 4-5 gadu veciem bērniem
pirmsskolas izglītības iestādē

DIPLOMDARBS

Iveta Urlovska

Programma "Pirmsskolas skolotājs"

Studenta apliecība Nr.Sk Pi 40038

Darba zinātniskais vadītājs

Mag.paed.LU lektore RA docente A.Baumane

2008. Rīga

ANOTĀCIJA

Zinātniskais darbs izstrādāts pedagoģijas nozarē, pirmsskolas pedagoģijas apakšnozarē, izmantojot pedagoģijas teorijas un praktisko pieredzi pedagoģijā.

Pētījuma objekts: Pirmsskolas vecuma bērnu valodas veicināšana.

Pētījuma priekšmets: 4- 5 gadus vecu bērnu valodas attīstības veicināšana.

Diplomdarba teorētiskajā daļā autore ir pētījusi jautājumu par valodas attīstības veicināšanu 4- 5 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē.

Valoda ir svarīgākais cilvēka sazināšanas līdzeklis un aktuāli ir kā mēs to ikdienā veidojam savā runā.

Darba mērķis: Izpētīt un attīstīt 4- 5 gadu vecu bērnu valodu.

Uzdevumi:

1. Apzināt un analizēt literatūru par valodas attīstību, korekciju un pilnveidošanu.
2. Noskaidrot pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstības vecumposmu iezīmes.
3. Veikt pētījumu par valodas attīstības pilnveidošanu 4- 5 gadus veciem bērniem.

Hipotēze: Strādājot pēc diplomdarba autores izveidotas runas apmācības sistēmas, bērnu valoda veidojas skaidrāka, bagātinās vārdu krājums un domu izteiksme.

Runa bērnam sāk attīstīties viņa piedzimšanu, tāpēc liela uzmanība pievēršama valodas attīstībai pirmsskolas vecumā.

Praktiskajā daļā bērnu runa tika attīstīta un pilnveidota gan skaņu pareizas izrunas, gan fonemātiskās uztveres, gan leksiski gramatisko formu jomā.

ANNOTATION

Language development promotions 4-5 years old children's in pre- school children institution.

Diploma author: Iveta Urlovska

Scientific work made in pedagogic field pre- school pedagogic sub- field, using pedagogic theories and practical experience in pedagogy.

Research object: Pre- school age children language promotion 4- 5 years old in pre- school children.

Research subject: language development promotion.

Diploma work theoretical part author has been researched question about language development promotion 4- 5 years old in pre- school children institution.

Language is important humans communication device, and important is that we are creating it every day in our language.

Work target: Research and develop 4-5 years old children language.

Tasks:

1. To study and analyzed literature about language development, correction and perfection.
2. To let know pre- school age children language development age level traits.
3. To make research language development perfection 4- 5 years old children.

Hypothesis: Working by diploma work author formed speech instruction system, children language is getting more clearly, richer work amount and think expressions.

Children speech is making developed with his born, that's why big attention is converted language development in pre- school age.

Practical part children speech was developed and perfected with sound correct accent, and with fonetical perception, and with lexicographical grammar form field.

Saturs

	Lpp.
Anotācija	2
Abstract	3
Ievads	5
1. Bērnu runas un valodas attīstības priekšnosacījumi	7
1.1.. Bērna valoda un attīstība no dzimšanas līdz 7 gadu vecumam	11
2. Bērna valodas mācība	18
3. Valoda kā socializācijas līdzeklis	21
4. Valodas attīstības īpatnības	25
4.1. Attīstības un domāšanas procesu kopsaucēji	27
4.2. Runas veidi	28
5. Valodas un runas traucējumu cēloņi un veidi	29
6. Valodas attīstīšana 4- 5 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādēs	34
6.1. Skaņu izrunas kultūra	34
6.2. Gramatisko formu pilnveidošanu	35
6.3. Vārdu krājumu paplašināšana	37
6.4. Atstāstīšanas un stāstījuma veidošana	39
6.5. Lasīt mācīšana un fonemātiskās dzirdes attīstīšana	41
7. Valodas un runas korekcija pēc M.Montesori metodes	45
8. Praktiskā daļa	50
9. Secinājumi	56
10. Izmantotā literatūra	57
11. Pielikumi	59

Ievads

Par cilvēku var uzzināt viņa mijiedarbībā ar pasauli, līdzcilvēkiem, runas izteiksmē.

Cilvēka būtne nevar ielauzties līdz galam ne ar hipnozi, ne ar citu metožu palīdzību. Var kaut ko noteikt, prognozēt, bet tie būs pieņēmumi.

Mūsu racionālais prāts: domāju, tātad eksistēju. Nekas nav prātā, ja nav bijušas sajūtas.

Mēs katrs gribam zināšanas un patiesas, tās neviens nevar iedot, jo patiesība ir process. Bērns piedzimst gara brīvībā, bet 4,5- 7 gadu vecumā, viņam jau ir savs priekšstatu pūrs, sāk dzīvot dzīvi, ko diktē sabiedrība.

Līdz ar to varam apgalvot, ka valoda ir svarīgākais cilvēku sazināšanās līdzeklis. Bez valodas pilnvērtīga sazināšanās starp cilvēkiem nav iespējama, bet bez sazināšanās nevar būt sabiedrības un līdz ar to paša cilvēka. Bez valodas nevar būt arī domāšana t.i. cilvēka izpratnes par īstenību un par sevi tajā. Kā viens tā otrs ir iespējams tikai cilvēku sabiedrībā [11] (Reformatiskis A.Ievads valodniecībā R.Zvaigzne 1975-438 lpp).

Valoda ir jebkura fiziskas darbības zīmju sistēma, kas izpilda izziņas un komunikatīvu funkciju cilvēka darbības procesā. Valoda ir domāšanas eksistences sistēma.

Valoda un runa ir savā starpā cieši saistītas. Cilvēka personības vispusīga attīstība nav iedomājama bez valodas un runas attīstības.

Pēc psihologu un pedagogu veikto pētījumu rezultātiem secinām, ka pirmie četri gadi ir visnozīmīgākais posms cilvēka valodas attīstībā, jo izveidojas individuālā valoda un pirmais priekšstats par valodas sistēmu vispār. Tas ir neatkārtojams process. Cilvēkam dzimtā valoda-priekšstats par vienas valodas uzbūvi, pieredze par skaņām un to veidošana, par to, ka tā funkcionē sazinoties ar apkārtni, runātais un dzirdētais vārds.

Daļa bērnu sāk runāt agrāk, citi vēlāk –tas atkarīgs no bērna iedzimtības, temperamenta un īpatnībām. Jautrs bērns sāks runāt ātrāk, mierīgs bērns, kam ir tieksme uz apceri, ilgi vēros apkārtējos un sāks runāt tad, kad pašam radīsies vēlēsšanās izteikties. Svarīga ir mierīga vide, pozitīvas emocijas. Pastāv uzskats, ja par bērnu rūpējas visa ģimene, bērns sāk runāt vēlāk, jo neļauj bērnam pašam pat roku pakustināt (kustība- tauste- valoda). Tādēļ rūpēsimies par bērna valodu laicīgi un apdomīgi.

Tāpēc mana diplomdarba mērķis ir izpētīt un attīstīt 4-5 gadu vecu bērnu valodu.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, bija nepieciešams veikt šādus uzdevumus:

1. Apzināt un analizēt literatūru par valodas attīstību, korekciju un pilnveidošanu.
2. Noskaidrot pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstības vecumposmu iezīmes.
3. Veikt pētījumu par valodas attīstības pilnveidošanu 4-5 gadus veciem bērniem.

Pētījuma priekšmets ir Jūrmalas PII "Saulīte" 4-5 gadus veci bērni.

Darbā izvirzītā hipotēze- strādājot pēc autores izveidotās runas apmācības sistēmas, bērnu runa veidojas skaidrāka, bagātinās vārdu krājums un domu izteiksme.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskās, pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras analīze, citu pētījumu atziņu analīze.
2. Empīriskās- pārrunas, novērošana, anketēšana, pedagoģisko situāciju veidošana un analīze, pašvērtējums.
3. Datu apstrāde.

Pētījumu bāze Jūrmalas pirmsskolas izglītības iestādes "Saulīte" 4-5 gadīgo bērnu grupa (25 bērni).

Lai sasniegtu uzrādītā mērķa rezultātu, bija jāiepazīstas ar plaša spektra literatūru.

Ar rotaļām, kas palīdz attīstīt valodu runā D.Dzintare, R.Boša "Rotaļspēles" un M.Laiviņas tāpat vēl E.Dombrānes "Piebiedrojies mums", kas ir likrāro un valodas rotaļu, saistošu uzdevumu krājums sastādītā "Rotaļas", kā arī J.Udaļovas didaktiskās valodas rotaļas "Didaktiskās spēles un rotaļas PII vecuma bērnu mācīšanā un audzināšanā". Logopēdiskās spēles apskatīja I.Zaķe "Logopēdiskās spēles un vingrinājumi".

Par valodas traucējumiem raksta S.Tūbele, A.Šteinberga "Ievads speciālajā pedagoģijā"; I.Hadaņonoka, L.Hadaņonoka, L.Stalģe, M.Merirandre "Sociālais pedagogs un bērns ar valodas traucējumiem", kā arī daudzi citi. Valoda bērnam attīstās līdz ar viņa fizisko augšanu. Valoda ir katra cilvēka garīgo bagātību spogulis, katra cilvēka valodas bagātība, augsta valodas kultūra paver ceļu uz savas un citu tautu kultūras vērtībām, palīdz kļūt par aktīvu un apzinīgu šo kultūras vērtību vairotaju. [14; 56]

Ļoti iepriecina, ka šos aktuālos jautājumus mūsdienās aktualizē periodiskajos izdevumos. Varam iepazīties ar citu cilvēku (psihologu, pedagogu, vecāku) pieredzi, salīdzināt ar savā praksē gūtajām atziņām un izdarīt secinājumus.

Valoda mainās, attīstās. Valodā arī modes tendences ir, vārdu modernizēšanas centieni, kādi pašlaik vērojami, taču valoda ir katras tautas un ikviena runātāja aprūpē, tādēļ saudzēsim un sargāsim to.

1. Bērnu runas un valodas attīstības priekšnosacījumi

Cilvēks apkārtējo pasauli iepazīst ar domāšanas, atmiņas, priekšstatu, iztēles un valodas palīdzību. Šie procesi veido intelektu.

Vajadzība pēc saskarsmes radīja vajadzību sazināties citam ar citu vārdiskā veidā. Tikai ar valodas palīdzību cilvēki spēj sadarboties un nodot pieredzi.

Runa ir savdabīga forma, kā cilvēks izzina priekšmetus un īstenības parādības, līdzeklis cilvēku saskarsmei vienam ar otru. Runa ir īstenības pastiprināts izziņas forma, tās atspoguļojums ar dzimtās valodas starpniecību. Runa (franc.parole) ir valodas realizācija runas plūsmā – konkrēti runāts vārds vai rakstisks teksts.(18)

Runa ir cilvēka darbība, kas pastāv saistībā ar citiem cilvēkiem un savu domu izteiksmē. *Runa ir valodas lietošanas process.*

Runas galvenā funkcija ir informācijas nodošana vai vispārināšana. Sarunai ir divi procesi : ekspresija un impresija. Runas ekspresija (izteiksmība) ir domas ietērpšana valodā un tās novadīšana līdz sarunu biedram. Impresija (iespāids) saņemtās informācijas uztvere un analīze. Otra runas funkcija ir uzkrāt, saglabāt un, dabiski, nodot informāciju no cilvēka uz cilvēku, no paaudzes uz paaudzi. Vēl viena svarīga runas funkcija ir tās spēja” apkalpot” domāšanu. Šai gadījumā cilvēks, izmantojot iekšējo runu, it kā sarunājas pats ar sevi, veido un precizē domu, bet pēc tam var to izteikt ārējā runā. Runa ir ne tikai domu izteikšanas līdzeklis, bet arī domu veidošanas līdzeklis. Attīstīt bērnu domāšanas loģiskumu tas nozīmē attīstīt valodas dotumus.

Bērnu runas attīstība ir dzimtās valodas apguves process, kurā bērni apgūst prasmi izmantot valodu kā izziņas līdzekli.

A.Ļublinska ir izdalījusi 7 aspektus bērnu runas veiksmīgai attīstībai:

- 1) noteiktu skaņu kompleksa izdalīšana no veselā;
- 2) katra skaņu kompleksa sīka fonemātiskā analīze;
- 3) nosauktā vārda attiecināšana uz noteiktu priekšmetu;
- 4) radniecisku priekšmetu, parādību, pazīmju, attiecību vispārināšana un apzīmēšana ar vienu un to pašu noteiktu vārdu;
- 5) ar noteiktiem gramatiskiem sakariem apvienotu vārdu grupas uztvere;
- 6) artikulācijas mehānisma apguve;
- 7) māka katrā atsevišķā gadījumā izvēlēties vajadzīgos vārdus, izteikt savas domas citiem cilvēkiem saprotamos teikumos.

Runas galvenās funkcijas ir:

- 1) Komunatīvā;
- 2) Izziņas;
- 3) Regulējošā.

Runas attīstība (ontogēnēze)

3 etapi:

1. Sagatavošanas etaps 0- 1 gads (pirmsverbālais etaps).
2. Pāreja uz aktīvo runu.
3. Runa veidojas kā saskarsmes līdzeklis

Valoda ir spēks, faktors, kas attīsta intelektu, audzina jūtas un gribu, tā ir saikne starp cilvēku un apkārtni. Valoda ir jebkura fiziskas dabas zīmju sistēma, kas izpilda izziņas un komunikatīvu funkciju cilvēka darbības procesā.

Tā kā vārdam ir nozīme tas ir vārds vispārina apkārtējās pasaules priekšmetus un parādības pēc to būtiskām pazīmēm, tas kļūst par *jēdzienu*. Tomēr atsevišķs vārds parasti neizsaka notikumu vai attieksmi, tas ir nevar noformulēt sarežģītu domu. Tas iespējams tikai ar vārdu sakopojumu. Vārdu uzbūves un saskaņošanas likumus, noteikumus, un pašu vārdu kopumu sauc par *valodu*.

Valoda (franc.langue) ir zināma potence, iespējamība, runas parādību būtība – valodas sistēma, gramatiskās kategorijas u.t.t.

Valoda ir artikulētu skanisku zīmju sistēma.

Kā sazināšanās un domu izteikšanas līdzeklis valoda ir organizēta kā veselums, tai piemīt noteikta struktūra.

Valodas sistēmas koncepciju pirmais dod Šveices valodnieks Ferdinands de Sofīrs (1857- 1913 šveiciešu valodnieks, pirmais šķīra valodiskajā darbībā valodu un runu, radīja valodas sistēmas koncepciju). Valodas sistēmai ir daudzpakāpju struktūra ar vairākām apakšsistēmām. Apakšsistēmu, kas sastāv no viena veida elementiem sauc par līmeni.

Valodas sistēmas vienības līmeņus, to savstarpējo hierarhiju var attēlot šādā shēmā:

Elementi	Līmeņi
Teksts ↓ Teikumi ↓ Vārdu savienojumi	Sintaktiskais
↓ Vārdu formas ↓ Morfēmas	Morfoloģiskais
↓ Valodas skaņas	Fonētiskais

1.Valodas sīkākā vienība ir skaņa. Skaņu kopums ,to savstarpējās attiecības veido fonētisko līmeni. To pētī un apraksta valodniecības nozare **fonētika**.

2.Centrālā valodas vienība ir vārds. Vārds ir skanējuma un nozīmes vienība. Vārdu krājums veido leksikas apakšsistēmu. Līdzās leksiskai nozīmei vārdi izsaka arī gramatiskās nozīmes.

Vārda sastāvdaļas ir morfēmas. Tām ir sava leksiskā nozīme, kas atklājas vārdos. Morfēmas piedalās arī vārda formu veidošanā, tas ir, gramatisko nozīmju izteikšanā, un piedalās arī jaunu vārdu darināšanā.

Morfēmu kopums un vārda formas veido morfoloģisko līmeni un to pētī un apraksta **morfoloģija**.

3.No savstarpēji saistītām vārdu formām veidojas teikums vai vārdu savienojums. Vārdu savienojums nosauc parādības un to attiecības. Teikums izsaka spriedumu un pabeigtu domu un ļauj sazināties.

No savstarpēji saistītiem teikumiem veidojas teksts. Teksts pastāv satura un izteiksmes līdzekļu vienībā. Teksta lietošanu nosaka valodas norma. Teksta veidošanos ietekmē gan objektīvi (runas mērķis, saturs, situācija, adresāts), gan subjektīvi faktori (autora vecums, izglītība, runas kultūra).

Vārdu savienojumi, teikumi un teksts veido sintaktisko līmeni un to apraksta **sintakse**.

Valodas sistēma pastāv līmeņu savstarpējos sakaros un mijiedarbībā. Jo augstāks līmenis, jo vairāk tam ir raksturīga caurviju saikne ar citiem līmeņiem.

Uz līmeņu savstarpējiem sakariem norāda arī starplīmeņi, piemēram, vārddarināšana un frazeoloģija. To vienības rodas vienā līmenī, bet darbojas jau citā. Piemēram, vārddarināšanas līmenis ir izveidojies starp morfoloģisko un sintaktisko līmeni no vienas puses un leksikas apakšsistēmu no otras.

Valodā ir arī ārpuslīmeņa parādības, kuras organizē mazākus elementus lielākos, kā arī palīdz tos atšķirt, piemēram uzsvars, zilbes intonācija, pauze, teikuma intonācija.

Pašreiz pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstībai tiek veltīta liela uzmanība. Valodas attīstība ir viens no svarīgākajiem pirmsskolas skolotāja uzdevumiem. Šeit svarīga ir vide kurā bērns atrodas, gan lietu, gan sabiedriskā vide. Skolotājs:

- 1) palīdz bērnam saglabāt savu neatkārtojamību;
- 2) nodrošina bērna integrēšanās kopējā vidē.

Tas notiek veiksmīgāk strādājot ar konkrētiem priekšmetiem un parādībām. Vārdi tik labi neiedarbojas uz uztveres un domāšanas attīstību kā priekšmeti. Dodot iespēju bērnam darboties, sajūst priekšmetus, tiek dota iespēja aptvert jēdzienus un sakarības labāk, precīzāk. Valodas mācīšanā rosinošākais efekts bērnam ir "atklājums". Bērnam ļauj mācīties pēc iespējas viņam labākos apstākļos, atbilstoša vide – efektīvāki rezultāti. Vide ir attīstoša, un skolotājs kļūst par padomdevēju.

Valodas apgūvē ir divi ceļi: bērna ikdienišķajā saskarsmē ar pieaugušajiem un ar īpaši orientētu mācību procesu. Mūža pirmie 4 gadi ir visnozīmīgākie bērna valodas attīstībā, rodas priekšstats par valodas sistēmu vispār. Tas ir neatkārtojams process. Vēlāk vēl var piemācīties klāt kādu valodu, bet pamatā ir sava valoda, par kuru ir priekšstats (skaņām, funkcijām, uzbūvi). Valoda veidojas paralēli bērna fiziskajai un garīgajai attīstībai, tā nav iedzimtība.

Vēl jāpiemin, ka pie valodas apguves svarīgas ir rotaļas- didaktiskās, kustību, tautas un citas. Rotaļas attīsta pastāvīgo darbību, personību un izziņas sfēru. Rotaļa rada emocionālo komfortu, prieku, apmierinājumu, drošības sajūtu. Rotaļā tiek apgūti jauni vārdi, tad veidojas teikumi, pirmais stāstījums.

Rotaļā veidojas vispārējā attīstība (domāšana, vērtību skala, jūtu pasaule), bērni apgūst apkārtējās pasaules attiecības.

Bērni apgūst vārdus ar kuriem pēc tam jāamāk izteikt savu domu, savas jūtas utt. Bērnam pakāpeniski palielinās redzes loks, un attiecīgi pievienojas valodā jauni vārdi. Šeit attīstās dialogiskā un monoloģiskā runa. Svarīga ir monoloģiskā valoda, kas liecina par valodas apzināšanos, paškontroli, intelektuālo aktivitāti.

Bērns ir prot sarunāties, virzīt domu atbilstoši sarunu tematam, izteiksmīgi runāt. Galvenais bērna valodas attīstīšanā ir viņa aktīvā darbība, kas saistīta ar apkārtējās pasaules izzināšanu.

Vecums, kādā dažādi bērni sasniedz minētos kritērijus, variē plašās robežās. Tādēļ šo kritēriju analīzei jābūt elastīgai, katram bērnam attīstīties savā tempā. Ja aizture tomēr pārāk ievēlīga, jākonsultējas pie speciālista. Skatīties pielikumu Nr.1.

Bērna valodas attīstību zinātnieki iedala vairākus posmus:

- 1) sagatavošanas (līdz 1 gadam);
- 2) valodas sākotnējā apguve (1-3 gadiem);
- 3) pirmsskolas (3- 7 gadi);
- 4) skolas vecums (7- 14 –17 gadi).

Saskarsmes procesā cilvēks piedalās ar visu, kas viņam piemīt: domas, vēlmes, jūtas, ķermenis un balss aparāts. Notiek mijiedarbība starp cilvēkiem. Var notikt pierunāšana, nomierināšana, glaimošana, strīdēšanās, pierādīšana, apsveikšana, rāšana, jautāšana, atbildēšana, informācijas iegūšana u.tml.

I.Elnebija uzskata, ka runāšana un valodas saprašana saistīta ar saprātu. Emocionālais klimats, kurā dzīvo bērns ir noteicošais valodas attīstībā. Visam ir jābūt pozitīvā gaisotnē.

Kontakts starp bērnu un pieaugušo jau notiek pirms tam, kad bērns iemācās runāt, caur žestu, caur smaidu.

Bērna valodas runas un valodas attīstīšanai I.Elnebija iesaka:

- ar bērnu daudz runāt;
- spēlēt spēles, kas vienlaikus attīsta valodu un kustības;
- lasīt priekšā atbilstoši bērna vecumam;

Ž.Piažē iesaka:

- uz klausīt bērnu;
- dot bērnam ko reālu par ko runāt;
- iedrošināt bērnu un iesaistīt dialogā;
- veicināt klausīšanās iemaņas;
- runas traucējumu gadījumos nepieciešama logopēda konsultācija

1.1.Bērna valoda un attīstība no dzimšanas līdz 7 gadu vecumam

Runas attīstībai ir izdalīti vairāki posmi, katrā tiek apgūts kas jauns. Katrs nākamais posms ir atkarīgs no iepriekšējā, lai būtu pilnvērtīga bērna valodas attīstība.

Lūk šie posmi:

1. Prenatālais posms.

Bērns māmiņas vēderā dzird mātes sirds pukstus, mātes balsi. 3 mēnešus pirms dzimšanas dzird skaņas no ārpusaules. Sāk darboties atmiņa un dzirdētās skaņas atpazīst pēc piedzimšanas.

2. Valodas sagatavošanas posms.

Pirmais dzīves gads. Iedala vēl 4 periodos:

- 1) no 0 līdz 2,5; 3 mēnešiem;
- 2) no 2; 3 līdz 5;6 mēnešiem;
- 3) no 5; 6 līdz 9; 10 mēnešiem;
- 4) no 9; 10 līdz 12 mēnešiem.

Bieža saskarsme bērnu pieradina klausīties pieaugušā balsī, tāpēc otrajā pusgadā pastiprinās kontakts ar tiem, kas viņu audzina, kļūst nepieciešama saskarsme. Ja ar bērnu nodarbojas, rodas dažādas iemaņas un vēlāk bērns veic to, kas ir iemācīts.

Pirmais periods (no 0 līdz 2,5- 3 mēnešiem)

Pirmajos mēnešos bērnam attīstās orientēšanās reakcijas uz iespaidiem.

Pirmā mēneša bērns sāk apzināti reaģēt uz kontaktēšanos ar viņu: pārstāj raudāt un koncentrējas uz to, lai kontaktētos ar pieaugušo.

Otrajā mēnesī parādās īpaša reakcija- smaids(pavada prieka jūtas, skaņas, aktīvas roku kustības). Otrajā mēnesī. Sešu nedēļu vecumā smaids vēl ir neapzināts, turpretī astoņu nedēļu vecumā kļūst pilnībā apzināts.

Trešajā mēnesī tiek novērota pastiprināta aktivitāte uz kontaktēšanos- ‘‘gugināšana’’. Bērns ‘‘gugina’’ kad pieaugušais kontaktējas ar bērnu, vēl mazulis reaģē uz smaidu ar smaidu, bet uz sarunu ar skaņu izdvešanu. Pārsvarā tie ir patskaņi, taču atskan arī līdzskanis g, k, n.

Pirmajos trīs mēnešos strauji attīstās redze un dzirde.

Ceturtajā mēnesī- neartikulētas skaņas. Bērnu valdzina valoda, bērns atdarina, vingrina runas orgānus.

Nākošajos periodos īpaši attīstās taustes jūtīgums, ieklausīšanās cilvēku balsīs attīsta runas uztveri.

Piecos mēnešos – sāk izrunāt vairāk dažādas skaņas, parādās melodiskā dūdošana. Rodas mērķtiecīgas kustības.

Otrais periods (2- 3 mēneši līdz 5- 6 ēneši)

Ir svarīgs sagatavošanās runai, ja attīstās roka, tad attīstās prāts un valoda.

Līdz desmit mēnešu vecumam liela uzmanība jāveltī runas attīstībai. Šajā vecumā ir divas ievirzes:

- 1) sāk veidoties pieaugušo runas izpratne;
- 2) tālāk attīstās aktīvas runas iemaņas.

Trešais periods (no 5- 6 mēneši līdz 9- 10 mēneši)

Svarīga prasme ir lallināšana. Ja pieaugušais nestimulē bērna lallināt, bērna runas process ieilgst, bērns sāk vēlāk runāt. Vecāku kopējās sarunās ar bērnu, bērnam veidojas un attīstās runas dzirde. Tas ir svarīgs fonemātiskās dzirdes attīstīšanās, kas būs nepieciešama, kad bērns mācīsies lasīt un rakstīt.

Sestajā mēnesī parādās pirmā zilbe – ma, ba. Sāk ieklausīties un izprast pieaugušā balss intonāciju, reaģē uz to, un atpazīst pazīstamu cilvēku balsis.

Padomi vecākiem:

- sarunājieties ar bērnu mierīgi, mīlīgā tonī;
- dziediet un smeļieties kopā ar viņu;
- izrunājiet un atdariniet skaņas, norādot uz skaņas avotu (piem.tik-tak, vau-vau);
- nosauciet pazīstamus cilvēkus un lietas viņu dzīvē, stāstiet ko jūs darāt.

Meklējiet palīdzību ja:

- bērns nereaģē uz skaņām (jāpārbauda dzirde);
- bērns sarunājoties izvairās skatīties acīs.

Septītajā mēnesī bērns gatavs rotaļāties ar pieaugušo un māc izmantot dažādas balss intonācijas, lai pievērstu sev apkārtējo uzmanību.

Astotajā mēnesī parādās reakcija ieraugot svešu seju. Viens no pareizas valodas attīstības rādītājiem ir tā sauktā pļāpāšana- divu vienādu zilbju savienošana: ma- ma, te- te. Valodā jau tiek izmantotas skaņas p, b, m, g, k, e, a.

Ceturtais periods(no 9- 10 mēneši līdz 1 gada vecumam)

Attīstās valodas izpratne, atsevišķi vārdi sāk iegūt vispārinājuma nozīmi. Attīstās bērna aktīvā runa, bērns apgūst pirmos vārdus. Tie rodas uz atdarināšanas un izpratnes pamata, uz lallināšanas prasmes pamata, uz zilbju atdarināšanas prasmju pamata. Zilbes kļūst par netiešajiem vārdiem.

Pirmajā dzīves gadā sagatavošanās aktīvajai runai notiek noteiktā secībā: redzes, dzirdes koncentrācija, skaņu uztveršana, valodas izpratne, dūdošana, lallināšana, pirmais vārds. Ļoti svarīgs posms bērna sagatavošanai aktīvajai runai.

Devītajā mēnesī bērns aktīvi kontaktējas ar žestu palīdzību, labprāt sit plaukstiņas, spēlējot ‘‘cepu, cepu kukulīti’’.

Desmitajā mēnesī bērns kontaktējoties izmanto vismaz vienu- divus divu zilbju salikumus: mama, tete, tie gan ir saprotami tikai vecākiem, pie tam atbilstošā situācijā.

Vienpadsmitajā mēnesī izmanto vismaz trīs, tikai vecākiem, konkrētā situācijā, saprotamus zilbju salikumus.

Divpadsmit mēneši. Ap šo laiku normāli attīstīts bērns izmanto jau trīs līdz četrus divzilbju salikumus, saprot atsevišķus vārdus, asociē tos ar noteiktiem priekšmetiem, kā arī saprot vienkāršas instrukcijas, kas tiek papildinātas ar žestiem.

3.Valodas sākotnējā apguve.

Pirmajā dzīves gadā vārdu krājums palielinās, bērns saprot vienkāršus pamudinājumus, instrukcijas, bez žestu palīdzības spēj norādīt uz pazīstamiem priekšmetiem, asociē ar attēlu.

Bērns norāda uz kādām no ķermeņa daļām.

Meklējiet palīdzību ja:

- bērns pārstāj sarunāties;
- viņa runa neturpina attīstīties, vai pat pasliktinās

Izmanto frāzes, kuras sastāv no divu vārdu salikuma (Mamma ej., Dod lelli.).

Otrajā dzīves gadā bērna attīstības procesu iedala divos periodos:

- 1) no 1 gada līdz 1 g.6 mēnešu vecumam;
- 2) no 1 gada 6 mēnešu līdz 2 gadu vecumam.

Valodas attīstības uzdevums abos periodos ir:

- attīstīt pieaugušā runas izpratni;
- veicināt runas atdarināšanas spēju attīstību;
- uzkrāt vārdu krājumu;
- pilnveidot valodu kā sazināšanās līdzekli.

Bērns izrunā vārdus kurus saprot, izrunā ar patiku. Bērns arvien vairāk saprot runu, parādās vārdi, kas apzīmē priekšmetus un darbības, bet arī īpašības un apstākļa vārdus. Divos gados. Vārdu krājumā vismaz piecdesmit vārdi. Bērns saprot un pareizi spēj izpildīt divdaļīgus uzdevumus (Aizej uz virtuvi un atnes krūzi!), izmanto vietniekvārdus- es, tu, mēs. Teikumu sastāda vismaz no diviem vārdiem. Bērns jau spēj saprast skaņas: p, b, m, f, v, t, d, n, k, g, h; svilpojošās skaņas: s, z, c; šņācošās skaņas: š, ž, č, bet sonorās skaņas: r, l parasti tiek izlaistas vai aizvietotas.

Meklējiet palīdzību ja:

- bērns lieto tikai dažus vārdus;
- viņa runa ir ļoti neskaidra, nesaprotama;
- viņš nemāk saistīt divus vārdus kopā tā, lai veidotos īsa frāze.

Vlodā tiek pareizi lietoti vietniekvārdi es, tu, man. Bērns atkārto divus ciparus pareizā secībā, saprot ko nozīmē "viens". Bērns saprot darbības apzīmējumus konkrētās situācijās ("Parādi, kurš sēž, kurš stāv"), priedēkļu nozīme pazīstamās, konkrētās situācijās ("Uz kā tu sēdi?"). Pareizi izrunā skaņas v, z, l.

Meklējiet palīdzību, ja:

- bērns lieto tikai dažus darbības vārdus, neizmanto īpašības vārdus, apstākļa vārdus;
- ja viņš nelieto daudzskaitli;
- ja neprot izveidot vienkāršus teikumus.

Trešajā dzīves gadā bērnam jā māca saprast runa bez uzskates. Šajā vecumā ir jāveic šādi uzdevumi:

- aktīvā vārdu krājuma paplašināšana;
- valodas gramatisko iemaņu apguves pilnveidošana;
- runas aktivitāte, kā arī spēja sazināties.

Attīstās vispārināšanas process, tātad veidojas jēdzieni. Valodā gandrīz visas vārdšķiras, plašāks runas pielietojums. Spēja atdarināt, atveidot to ko dzird. Liela runas aktivitāte.

Trīs gados vārdu krājums ir divi simti piecdesmit līdz septiņi simti vārdu. Veido teikumus no pieciem līdz astoņiem vārdiem, pārzina daudz īpašības vārdus un lietvārdus. Bērns var nosaukt savu vārdu, dzimumu un vecumu, saprot vienkāršu īpašību nozīmi. Izpilda uzdevumu, piemēram :” Ieliec klucīti kastē!”. Lieto teikumus vienkāršus vārdu savienojumus: tāpēc ka, ja kad. Bērns izprot nelielus, īsus stāstiņus, gan tādus, kuri papildināti ar attēliem, gan bez tiem. Spēj novērtēt savu un citu izrunu, uzdod jautājumus par vārdu nozīmi.

Meklējiet palīdzību, ja:

- bērnam ir grūtības iesākt teikumu vai viņš atkārto tikai atsevišķus vārdus;
- viņš lieto īsus teikumus vai jauc vārdu kārtību teikumā;
- viņa valoda ne vienmēr saprotama;
- bērns nevar pastāstīt par vienkāršiem, neseniem notikumiem.

4. Vidējais un vecākais pirmsskolas posms.

Bērns arvien labāk apgūst dzimto valodu. Saskarsmē ar vienaudžiem bērna runa socializējas. Paplašinās arvien straujāk vārdu krājums (skaits).

Svarīgākais priekšnoteikums sekmīgai runas un valodas apguvei ir emocionālā gaisotnepozitīva saskarsme. Bērna valodu pilnveido izmantojot runāšanu, stāstīšanu, klausīšanos, atbildēšanu uz jautājumiem, jautāšanu, spēles valodas attīstīšanai.

Paplašinoties bērna zināšanām, bērns apgūst jaunus vārdus. Vārdi tiek vispārināti, tiek izdalītas pazīmes, kas ir kopīgas un būtiskas daudziem priekšmetiem. Uz šo pazīmju pamata notiek praktiska priekšmetu grupēšana- sākotnējā klasifikācija- un pēc tam to apzīmēšana ar vispārinošo vārdu jēdzienu.

Pedagogs strādā tā, lai zināšanas par apkārtējo pasauli un līdz ar to valodu bērns apgūtu pakāpeniski. Šo pakāpeniskumu nodrošina pirmsskolas izglītības programma.

Pirmsskolas izglītības programma nosaka mērķus, uzdevumus, kurus īsteno pirmsskolas skolotājs sadarbojoties ar:

- bērnu grupu,
- bērnu apakšgrupām,
- un arī individuāli.

Programma ir orientēta uz bērnu attīstību, kas pirmsskolas vecumā ir izteikti individuāla un ļoti mainīga. Katrs bērns, kurš iesaistās pirmsskolas izglītības programmā, ir ar savu individuālo pieredzi, kura veidojusies noteiktā vidē (gan lietu vidē, gan saskarsmes vidē).

Pirmsskolas skolotājs nosaka bērna priekšstatu pūru, prasmju un iemaņu līmeni un saskaņo ar programmas pakāpēm.

Pirmsskolas izglītības programma orientēta uz priekšstatiem, iemaņām un prasmēm, kuras ir pamatā sekmīgam nākamajam izglītības posmam- sākumskolai. Katra attīstības pakāpe nosaka konkrētas apgūstamās iemaņas, lai bērns varētu pasauli uztvert kopsakarībās.

Pirmā pakāpe paredz lietu un parādību apguvi nominācijās. Tas nozīmē, ka bērns nosauc lietas, parādības, darbības pareizā literārā valodā, saista tās ar noteiktiem jēdzieniem, sāk elementāri klasificēt pēc vienkāršākajām pazīmēm, sāk vispārināt.

Otrā pakāpe saistās ar elementāru likumu un cēloņsakarību apzināšanu lietu un parādību vidū, praktisku iegūto prasmju patstāvīgu izmantošanu dažādās situācijās, ir pārveidojošās darbības sākumi.

Trešā pakāpe raksturojas ar spriedumu veidošanos, secinājumu vispārinājumu veidošanos, iesaistīšanos pārspriedumos, savu domu aizstāvēšanu, pamatošanu, iegūto prasmju un iemaņu patstāvīgu pielietošanu dažādās situācijās un radošās darbības aizsākumiem.

Piecos gados vārdu krājums ir divi tūkstoši pieci simti līdz trīs tūkstoši vārdu. Viņš aktīvi lieto vārdus (dārzeni, augļi, dzīvnieki u.t.t.), spēj nosaukt plašu priekšmetu klāstu un apkārtnes reālos notikumus. Vārdi tiek pareizi izrunāti un teikumos netrūkst vārdu, izņemot grūtus un nezināmus vārdus (ekskavators). Bērns ir apguvis visas dzimtās valodas skaņas un pareizi tās lieto.

Piecu līdz septiņu gadu vecumā vārdu krājums ir trīs tūkstoši pieci simti vārdi. Vārdu krājumā pilnībā nostiprinās apzīmētāju klāsts, nostiprinās noteikti izteicieni (Jo ātrāk, jo labāk). Bērns sāk izprast gramatiski pareizu vārdu savienošānu un teikumu veidošānu. Aktīvi vēro valodas īpatnības, cenšas izskaidrot to nozīmi. Tādā veidā attīstās valodas un runas uzmanība, atmiņa, loģiskā domāšana un citas psiholoģiskās īpašības, kas nepieciešamas bērna tālākai attīstībai un perspektīvai viņa apmācībai skolā, loģiskā domāšana.

Atzīmējam, ka šie attīstības posmi nav saistīti ar konkrētu vecumu. Tie ir kustīgi, saistīti ar katra bērna priekšstatiem, attīstības īpatnībām, ar katru jaunapgūstamo vielu, ar apkārtnes apguvi bērna "Es" koncepcijas kontekstā.

2. Bērna valodas mācība

Valodas mācība bijusi vienmēr uzmanības centrā. M.Montesori uzskata valodu un matemātiku par galvenajiem izglītības virzītājiem.

Runājot par valodas mācību, viņa uzskata, bērns- cilvēks, cilvēks- valoda. Valoda ir cilvēka būtība.

Bērna runa nav iedzimta. Tā veidojas atdarinot pieaugušo un pārējo apkārtējo runas ietekmē.

Bērns apgūst runu no pieaugušajiem, taču valoda izveidojas jau pirms dzimšanas taču runāšana attīstās pakāpeniski. Pēc M.Montesori, pirmajā dzīves gadā notiek iekšējā sagatavošanās valodai (runai), lai otrajā notiktu strauja valodas apguve. Dzirdētais vārds tiek nodalīts no runātā vārda un te, atskanot valodai tiek iedarbināts kustību mehānisms, kas uztvertu skaņas apkārtne? Taču daba veidojusi tā, lai cilvēks uztvertu tieši cilvēka valodu, un cilvēks iemācās valodu. Cilvēks var dzirdēt daudz skaņu apkārtne, bet sajūt tikai cilvēka valodas skaņas. Pat zīdāinis uz svešām skaņām reaģē ar izbīli, vai saraušanos, jo tā nav viņa valodas skaņa. Tomēr atšķiras zīdaiņa reakcija uz dvēselisko saviļņojumu, ko izraisa dzirdamā valoda.

Jau 2 gadus 6 mēnešus vecs bērns pārvalda visgrūtāko vārdu pamatkrājumu. Pēc M.Montesori ir notikusi sagatavošanās valodai (lalināšanā veidojas zilbes, bērns vēro pieaugušā lūpas, bērns priecājas atrasties runājošu cilvēku sabiedrībā, bērns pirms runā saprot ko viņam saka).

Svarīgi, lai pirmos dzīves gadus bērns pavadītu mājās to cilvēku tuvumā, kas par viņu rūpējas un mīl. Bērnā ir ļoti svarīga saskarsme ar māti, kas ar viņu runātos. Daudz no dzirdētā bērns saglabā zemapziņā, un tas vēlāk viņu mudina izteikties. Tādā veidā valoda ar cilvēku veido vienotu veselumu.

Valoda bagātinās no 3,6 gadu vecuma līdz apmēram 6 gadu vecumam, tāpēc ļoti svarīgs laiks valodas mācīšanā ir pirmsskolas izglītības iestādei.

Valoda rodas un attīstās visur. Valoda ir kultūras priekšnoteikums un cilvēces saruna, cilvēku inteliģence.

Ikdienā pateicoties sagatavotajai videi veidojas saskarsme, kā rezultātā veidojas iespēja parunāties. Te jāveicina valodas izkopšana. Šeit der gadījuma papļāpāšana un stāstīšana, jābūt draudzīgai videi un pozitīvai attieksmei (pieklājīgai un nopietnai) un tas veicina valodas attīstību. Taču, lai valodu attīstītu ir vajadzīga pieredze(nevar teikt, ka debess zila, ja iepriekš tas nav redzēts). Bērns tiecas bagātināt valodu, tagad pievēršam uzmanību runai, un radām interesi par valodu.

Bērnu interesē skaņas un pedagogs nosauc skaņai atbilstošu vārdu no bērna valodas krājuma un lūdz bērnam sameklēt citus vārdus, kuros sākumā, vidū vai beigās parādās atbilstošā skaņa. Nav iespējams izšķirt un apzīmēt valodas skaņu bagātību. Tāpēc ir jārada interese un vēlme visu saprast un izzināt. Ja bērnam pievērš uzmanību viņa valodai, viņš sāk runāt rūpīgāk un pareizāk. Svarīga ir rakstīšana un lasīšana. Bet rakstīšana notiek raitāk, bērnam roku vingrināt sanāk ātrāk. Rakstīšana izriet no runātās valodas. Lasīšanai vajag vairāk brieduma un izveicības. Lasīt vajag pamudināt, tā nejauši pasniedzot burtu kartītes un mudinot vilkt kopā ātrāk, aizvien ātrāk (priekšā priekšmets, kuru apzīmē attiecīgais vārds). Gan lasīšana, gan rakstīšana attīstās ar dažādu vingrinājumu palīdzību. Lasīt nemāca ar grāmatu, tur ir tik daudz lasāmā. No sākuma sāk ar kartītēm ar dažiem vārdiem, tālāk jau kartītes par noteiktu tēmu. Tālāk seko rullīši (veicamo uzdevumu) un mazi dzejoļu krājumiņi un beigās parādās arī grāmatu plaukts.

Valodai patīk, ja mēs tajā runājam un klausāmies. Valodas mācīšanās nebūs sekmīga bez mācīšanās klausīties.

Lai būtu klausīšanās (ieklausīšanās) nepieciešams klusums. Klusumu var panākt ar darbošanos (aizraujoties ar darbu). Pēc tam rodas nepieciešamība kluso darbošanos pārvērst par dzīves kluso pārrunu. Šeit ir jābūt savu sakāmo ierobežot un pārrunāt pašu galveno (pēc pastaigas, pēc piedzīvotā, pēc kopējās darbošanās). Tas viss paliek vairāk atmiņā.

Lai vairāk saprastu valodu, jāpiedomā pie teikuma. Vārdus sāk apgūt ar lietu nosaukumiem, lietvārdu un darbības vārdu. Vārds padara cilvēku brīvu, ja tas ir iedarbīgs un patiess veids, nevis tukša runāšana. Valoda iet roku rokā ar bērna garīgo nobriešanu. Radi interesi un iegūtā informācija paliks ilgi atmiņā. Liec darboties rokām (motorika) un tādā veidā atdzīvojas interese, un tas viss paliek atmiņā. Sajūtu un kustību izmantošana veicina, ka izprašanā un aptveršanā cilvēks iesaistās kopumā.

Bērna valodas attīstīšanai pievēršama liela uzmanība, jo valoda cieši saistīta ar domāšanu. Tādejādi valoda ir pamats visam mācību darbam.

Mācību procesu virza tā, lai bērns prastu runāt skaidri, pareizi un pietiekami skaļi. Viņu vingrina pastāstīt par savā apkārtnē novēroto, par paša paveiktajiem darbiem un attēlos redzēto, kā arī saprotami atbildēt uz jautājumiem un pašam jautāt ar veseliem teikumiem.

Valodas attīstību veicina sarunas ar pieaugušajiem, no kuru parauga bērns mācās, tādēļ pieaugušais cenšas runāt skaidri un pareizi. Stāstīšanas vingrinājumiem izmantojami grāmatā ievietotie priekšmetu attēli un tematiskie zīmējumi. Sarunas ar tiem ieteicams saistīt ar paša bērna darbu, ar viņa novērojumiem un piedzīvojumiem. Skatās, lai ikdienas gaitās, kā arī darbā ar grāmatu bērns mācītos pazīt un nosaukt gan kokus, puķes, ogas, augļus, dārzeņus, gan mājdzīvniekus un meža zvērus, gan putnus un kukaiņus. Bērnam māca nosaukt arī

priekšmeta raksturīgākās pazīmes (krāsu, formu, garšu u.t.t.). Tāpat uzmanība pievēršama laika apstākļiem, kā arī pārmaiņām dabā atkarībā no gadalaika. Sarunas par attēlu virza tā, lai bērnam rastos interese par pieaugušo darbu un cieņa pret to, kā arī vēlēsianās palīdzēt, kur tas jau ir pa spēkam.

Tuvojoties svētkiem pieaugušie pastāsta par tiem, izmantojot dotos attēlus un citus materiālus.

Dzejolīšus pieaugušie vispirms izlasa priekšā, pārrunā to saturu, tad lasa atkārtoti, līdz bērns to iegaumē. Dažkārt tādu lasīšanu atkārtoti vairākas dienas pēc kārtas. Mācoties no galvas bērns paplašina savu vārdu krājumu un piesavinās pat veselus izteicienus. Tāpēc viņa valoda kļūst bagātāka un izteismīgāka.

Var veidot attēlu sērijas, tās domātas sakarīga stāstījuma prasmes veidošanai. Pieaugušie ierosina bērnam pastāstīt par katru attēlu pēc kārtas. Ja stāstīšana neveicas var palīdzēt ar papildu jautājumiem, pateikt attiecīgo vārdu u.tml.. Sīka izjautāšana nav vēlama, tā nepieradina bērnu domāt. Ir labāk ja bērns pats stāsta brīvi, papildinādams attēlā redzēto ar saviem novērojumiem un piedzīvojumiem.

Bērna valodas attīstīšanai izmantojamas arī pastaigas, darbs mājās. Ieteicams bērnam priekšā lasīt piemērotas grāmatas – pasakas, īsus stāstiņus, dzejoļus, kā arī viņu radināt atbildēt uz jautājumiem par dzirdēto, par ilustrācijās redzēto u.tml.. Svarīgi ir pievērst bērna uzmanību tautas pasaku, tautas dziesmu, kā arī stāstu un dzejoļu izteismīgai valodai, mācot pašam izteismīgi pateikt dzejoļus un stāstīt pasaciņas ne tikai atsevišķiem ģimenes locekļiem, bet dažkārt arī lielākam klausītāju lokam.

3.Valoda kā socializācijas līdzeklis

Ilgu laiku zinātnieki centās pierādīt, ka valoda ir tāds pats organisms kā dzīvnieki un augi, ka tā attīstās pēc tiem pašiem dabas likumiem, kas ir vienādi visām valodām jebkurā vietā un jebkurā laikā, kā visi organismi – valoda dzimst, attīstās, sasniedz uzplaukumu, panīkst un mirst. [24;12]

Runāt nevar iemācīties jebkad, tas notiek noteiktā vecumā. Neatkarīgi no tā, vai bērns ir latvietis, spānis, indietis vai čehs, viņa runāt prasme attīstās, iziet cauri vienām un tām pašām valodas attīstības stadijām. [24;14]

Sākumā iegaumē raksturīgākos skaņu salikumus, ar kuriem sākas vārdi. Tālāk vārdus palīdz atšķirt tas, kad tajos tiek uzsvēta kāda no zilbēm. Latviešu valodā tā ir pirmā zilbe.

Visā pasaulē ir raksturīga iezīme, runājot ar mazu bērnu pieaugušie maina runas veidu. Augstāks balss tonis piesaista bērna uzmanību. Ja runā lēni, ar skaidru dikciju, bērnam vieglāk atšķirt vārdus. Palīdz arī atsevišķa vārda uzsvēršana vai atkārtošana.

Pieaugušo runas izpratne bērnam attīstās visas dzīves laikā. Rosina, lai bērns var izpildīt pieaugušā norādījumus. Paplašina pazīstamo priekšmetu, darbību un kustību izpratni. Sekmē aktīvo runu. Šo uzdevumu risināšana veicina savstarpējo attiecību bagātināšanos starp pieaugušo un bērnu.

Socializācija sākas reizē ar augļa attīstību. Socializācija ir cilvēka sadarbošanās ar citiem cilvēkiem. Lai socializētos nepieciešama cilvēka pieredze. Pēc bērnīņa piedzimšanas bērns adaptējas videi. No paša sākuma bērns atšķir mātes seju, drusku vēlāk, apmēram pie gada vecuma veidojas jūtas, pieķeršanās. Tāpēc svarīgi, lai līdzās pēc iespējas vairāk ir bērnam tuvi cilvēki. Ja apkārt daudz svešinieku, bērnam neveidojas pieķeršanās, tātad vēlāk bērnam šīs jūtas būs svešas.

Socializācija ir visu to attiecību kopums, ko cilvēki veido paši un kā var būt attiecības bez valodas.

“Socializācija ir sabiedrības ietekmju kopums, kas nosaka personības attīstību”(A.Gudjons) [7;21]

Bērns visu vēro, atdarina, līdzdarbojas, mācas un tā ir socializācija. Taču diemžēl sociālā vide var bērnu ietekmēt arī negatīvi (ģimenes dzīvesveids, vecāku attiecības), pat tik tālu, ka var iespaidot uzvedību, zināšanas un veselību. Obligāts priekšnoteikums ir bērnam mācīt pašcieņu, ja iemācīta pašcieņa, bērns ir stiprāks pret slikto apkārtējās vides ietekmi. Tāpēc socializācija ir izglītošanas process, kur pirmā ir ģimene un pēc tam izglītības iestādes. Veiksmīga izglītošana un audzināšana attīsta domāšanu, lemšanu un rīcības spējas. Veidojas personība.

No paša sākuma agrīnā bērnībā (1-3 gadu vecums) bērnam ir svarīga ģimene. Ģimene ir spēku avots sociālās attiecībās. Ģimene bērna attīstībā veicina socializēšanos dzīvei sabiedrībā, kā arī pašvērtējuma attīstību, dzimumu identifikāciju, dzīves telpas robežu izpratnes attīstību.

Galvenā bērnības sociālā funkcija ir bērna sagatavošana patstāvīgai darbībai, kuru ietkmē vide, kurā aug bērns. Viena gada vecumā bērns sāk staigāt, līdz ar to izmainās uztvere un bērns ļoti aktīvi sāk izzināt apkārtējo pasauli.

Aptuveni pēc gada vecuma bērnā veidojas priekšstats par lietu atrašanās vietu, bet 2 gadu vecumā tas meklē sev interesējošos priekšmetus tur, kur viņš tos ir redzējis, kā arī parādās simboliskās domāšanas iedīgļi- bērni var aizstāt reālus priekšmetus ar simboliem.

Veidojas abstraktā domāšana, kas noformulējas līdz pusaudžu vecumam. Te pastāv domāšanas īpatnība vai ierobežojums, tas ir –parādība, ka bērns nespēj paskatīties uz lietām no citu cilvēku redzes viedokļa.

Tad kad bērnā ir attīstījusies valoda un domāšana līdz noteiktam posmam, tad rotaļietas ir tās, kur bērns turpina savu attīstību. Bērnam rotaļa kļūst par izglītību. Gada vecumā rotaļājas viens pats, 2 gadu vecumā parādās paša izdomātas rotaļas, bet trešajā dzīves gadā parādās rotaļas, kuras saistītas ar iztēles elementu ieviešanu, situācijās attēlojot sociālās attiecības, bērns imitē visdažādākās dzīves situācijas, izspēlējot tās. Bērns iesaistās visās dzīves norisēs – uzņemas iniciatīvu, risina savas problēmas, izsaka savu viedokli. Šiz ir “kāpēcīša vecums”, kad bērns dienā var uzdot ap 300 “kāpēc?”. Bērnu interesē pilnīgi viss:

- par dzīvi un dzimšanu;
- par miršanu (bet nesaprot, ka mirušā vairs nebūs);
- ļoti mīl vecākus;
- uzskata, ka priekšmeti ir dzīvi, ar dvēseli;
- ja kas notiek, vainīgs ir cits, piemēram, galds, krēsls.

Bērns ir ļoti kustīgs, un diemžēl var notikt nelaimes gadījumi. Bērns dod priekšroku tiem, kas ar viņu nodarbojas.

Nākamais solis ir fiksējams – mēģinājums veidot savu “es”. “Es” attīstās visu dzīvi, bet šajā laikā ir nepieciešamība pēc drošības sajūtas, kuru var sniegt tikai vecāki. Bērnam ir jādod izvēle, ja to nedod rodas histērija, un bērns nevar izskaidrot ko vēlas. Ja bērnu kritizē, tad tam rodas atkarības sajūta, vainas izjūta un agresivitāte. Bērns sāk izjust kaunu, šaubas, ziņkāri un veidojas patstāvības un neatkarības sajūta.

Bērnos var attīstīties šaubas par sevi, pat atkarības sajūta. Ārpus ģimenes bērns sāk salīdzināt apkārtējos cilvēkus, precizē jēdzienus “labs”, “slikts”, attīsta apmaiņas iemaņas – es tev, tu man. Apgūst ģimenē vadošās normas un vērtības (2,20).

Trīs gadu vecumā bērns arvien vairāk sāk apzināties savu dzimumidentitāti. Jau no dzimšanas pieaugušie izturas atšķirīgi pret zīdaiņiem zēnu un zīdaiņiem meiteni. Ja zēns vicina rokas, pieaugušais teiktu "re kā jau kaujas", bet meitenei "re kā komandē", bet vēlāk sekotu dažādas pamācības. Bērnam sākot lietot savā valodā apzīmējumu "zēns, meitene", nostiprinās izjūta un apziņa par sevi kā būtni, kas pieder savam dzimumam ar atšķirīgām pazīmēm, lomām.

Visi iepriekš minētie faktori sagatavo bērnu pirmsskolas vecumam. Šī vecuma noslēdzošais etaps ir no vienas puses "es pats", no otras puses "nedrīkst". Šeit sāk atklāties jaunas rakstura iezīmes. Jaunveidojumi atklājas ik pa brīdim. Šiem jaunveidojumiem ir jāiet kopsolī ar bērna valodu un vēlmi izzināt pasauli.

Bērna darbības attīsta viņa psihiskās funkcijas, un šeit nepieciešami vislielākie pūliņi:

- ja bērnu patstāvīgi kritizē, viņš mācās neredzēt;
- ja bērnam apkārt naidīgums, viņš mācās agresivitāti;
- ja bērnu izsmej, viņš kļūst noslēgts;
- ja bērnam bieži pārmet, viņš mācās dzīvot ar vainas apziņu;
- ja bērns aug iecietībā, viņš mācās pieņemt citus;
- ja bērnu uzmundrina, viņš mācās ticēt sev;
- ja bērnu slavē, uzteic, viņš mācās būt pateicīgs;
- ja bērns aug godīgā vidē, viņš mācās būt taisnīgs;
- ja bērnu atbalsta, viņš mācās cienīt sevi.

Valoda, kā socializācijas līdzeklis bērnam parādās vidējā un vecākā pirmsskolas posmā. Ilgu laiku zinātnieki centās pierādīt, ka valoda ir tāds pats organisms kā viss apkārtējais, ka tā attīstās pēc dabas likumiem, kas ir vienādi visām valodām. Kā visi organismi- valoda dzimst, attīstās, uzplaukst un mirst. Sevišķi tas bija izplatīts 19.gs.vidū.

Tomēr šāda valodas izpratne nenodrošina īstenības parādību pareizu izskaidrojumu, tā atvirza no patiesības.

Sākumā liekas, ka bērns vienādi iemācās elpot, staigāt un runāt. Ja jaundzimušo atstātu vienu, viņš sāktu staigāt, bet ne runāt, jo nebūtu ar ko runāt. Lai attīstītos valoda jābūt sabiedrībai. Runāt nevar iemācīties jebkad, tas notiek konkrētā vecumā, runāt prasme attīstās izejot cauri valodas attīstības stadijām.

Valodas attīstību posmu jau apskatījām, pievērsīsimies tieši valodas socializācijai. Valoda ir domu un pārdzīvojumu tieša izteiksmes forma un cilvēka dzīves forma.

Lasot literāru darbu ieteicams to papildināt ar uzskaiti, jārosina pēc teksta izlasīšanas bērnam atbildēt uz vienkāršiem jautājumiem. Šis darbs jāveic sistemātiski, jo tikai tad iemācīsies uzmanīgi klausīties.

Tāpat rotaļas ar sižetiskām rotaļlietām ievērojami ietekmē bērna attīstību dažādos virzienos: bagātina tikumiskos priekšstatus, attīsta spēju patstāvīgi darboties, veido valodu kā sazināšanās līdzekli, aktivizē vārdu krājumu.

Četru līdz piecu gadu veciem bērniem pasīvais vārdu krājums pakāpeniski pāriet aktīvajā. Bērnu iepazīstina ar diennakts daļām, nedēļas dienām, gadalaikiem, pieaugušo cilvēku darbu, ar dzīvo un nedzīvo dabu.

Lai sekmīgi veiktu bērna vārdu krājuma paplašināšanu, zināšanas paplašina divos virzienos:

1) iepazīstina ar priekšmetiem, kuru skaits palielinās;

2) iemāca apgūt jaunus vārdus, kas apzīmē gan elementārus jēdzienus, gan priekšmetu un parādību īpašības un attiecības.

Vārdu krājumu var bagātināt gan dzimtās valodas nodarbībās, gan citās (zīmēšanā, matemātikā, mūzikā u.c.), gan ikdienas sarunās. Skolotāja uzdevums izskaidrot jauno vārdu nozīmi, vairākkārt jāatkārto un jārada situācijas, lai izjustu nepieciešamību izmantot jauno vārdu.

Vārdu kopums, ko bērns lieto runā ir viņa aktīvais vārdu krājums. Vārdi kurus bērns pats nelieto, bet saprot to nozīmi klausoties citu cilvēku runu, veido pasīvo vārdu krājumu. Pasīvais vārdu fonds ir plašāks par aktīvo, tādēļ strādā ar vingrinājumiem, kas palīdz saprast vārdu pārnestās nozīmes, attīstītu prasmi lietot sinonīmus un antonīmus.

Bērna socializācijas rezultātā, bērna runāt prasme attīstās noteiktā vecumā. Runas izpratne bērnam veidojas tad, kad viņš orientējas apkārtējos priekšmetos, tāpēc pieaugušajiem ir svarīgi veidot dažādas situācijas, kurās atspoguļojas reāli dzīves procesi, un ar savu runu papildināt šo atspoguļošanas procesa saturu.

Pirmsskolas vecuma bērna attīstība notiek viņa psihiskās dzīves jomās- bērns apgūst un sistematizē milzīgu jutekliskās informācijas daudzumu, tā pilnveidojot sajūtu un uztveres procesu, domāšanu, iztēli, tīšo uzmanību un loģiskās iegaumēšanas spējas. Ja bērna attīstības un audzināšanas process norit mērķtiecīgi un sistemātiski, viņa valoda ir kļuvusi raita, izteiksmīga, daudziem bērniem radoša. Vēlāk bērns valodu izmanto savu darbību komentēšanai, pasaules atklāsmē un izpratnes veidošanā par to. Bērns runu sāk izmantot arī savas darbības plānošanā un regulācijā.

Bērns bagātina emocionālo pasauli. Tas notiek sižetiskajās lomu rotaļās, dramatizācijas rotaļās, stāstu stāstīšanas laikā, mācoties tekstus no galvas. Emocionālos un izziņas procesus bērns bagātina mācoties izprast pasaules attēlojumu dažādās mākslas un mūzikas nozarēs, protams, ar pieaugušā atbalstu un palīdzību.

4. Valodas attīstības īpatnības

Bērns attīstās normāli ja pieaugušie māca pareizu valodu jau pašā sākumā. Bērnā veidojas priekšstati, attīstās domāšana un iztēle. Pakāpeniski šīs spējas pilnveidojas. Attīstās intelekts un paralēli emocijas un griba.

Valodas attīstībai jāpievērš uzmanība jau no bērna dzimšanas, jo šajā posmā aug galvas smadzenes, veidojas to funkcijas(3).

Valodas attīstība ir pakļauta noteiktām likumsakarībām. Dzīves apstākļi to visu var attīstīt vai nu bremzēt.

Bērns piedzimst ar izveidotu runas aparātu, bet nerunā (šeit vēl nav pilnīga runas centru un nervu sistēmas attīstība). Piedzimstot nav iemaņas izmantot runas aparātu, tas ir jāapgūst. Runas orgāni (mutes un deguna dobums, zobi, lūpas, mēle, balsene, plaušas) ir runas mehānisma orgāni, kuru centri ir galvas smadzenēs. Attīstās bērna smadzenes un attīstās runas orgānu muskulatūra. Vēlāk runa kļūst aktīvāka, precīzāka arī skaņu izrunā. Bērnā attīstās spēja brīvi valdīt pār savu runas orgānu muskulatūru, un otrādi- ja bērns vingrina runas orgānu muskulatūru, attīstās straujāk smadzeņu darbība.

Runa attīstās atdarināšanas procesā, kas ir iedzimts instinkts. Šī atdarināšana ir vēl neapzināta, bērns nav spējīgs izvēlēties atdarināšanas objektu un pārņemt runu, ko dzird no apkārtējiem (4;5).

Valoda (arī citas bērna spējas) attīstās mijiedarbībā ar apkārtējo vidi, it īpaši ar tuviem un mīļiem cilvēkiem.

Neprazdams runāt bērns savas vēlmes izsaka ar kliegšanu vai raudāšanu, kur informē, ka grib es, nepatīk gulēt slapjumā, nāk miegs, grib klēpī. Raudas var būt ‘i; e; a’, bet vecākiem noteikti jāatbild uz bērna teikto. Ja tikko dzimušam bērnam ļauj daudz raudāt, tas var ietekmēt viņa psihisko attīstību, nesaņemta atbilde traucē saskarsmi. Valodas pirmais sazināšanās līdzeklis ir ielūkošanās acīs. Bērna dzirde turpinās attīstīties- atskatot troksnim, bērna skatiens sastingst. Dzirdi vingrina ar dažādiem grabulīšiem. Dzirde un valoda ir saistītas. Bērns sāk atšķirt balsis intonāciju un attiecīgi reaģē ar smaidu, balsi, kustībām. Tāpat tausti liela nozīme, ja bērns sāk apgūt visu ar tausti, tad drīz viņš sāks strauji apgūt apkārtējo pasauli (6,11).

Bērns smeļ, gaviļē, tātad aktīvi vingrina balsi. Bērns spēļauj, pūš burbuļus, tā vingrina mēli, lūpas, vaigu muskulatūru.

Kad bērnam balsis pāriet no dūdošanas uz čalošanu, notiek balsis aktivitāte. Tā veicina sakaru veidošanos starp dzirdes un runas analizatoriem. Skaņu izrunāšana kļūst par īpašu

bērna darbības veidu. Veidojas pirmatnējā izpratne- bērns sāk pievērst uzmanību pieaugušā kustībām un izprast to nozīmi (3).

Tālāk bērns sāk izrunāt atsevišķas zilbes un veido vienzilbju virknes (ma-ma, ta-ta). Bērnam sagādā prieku rotaļas ar balsi. Bērns darbojas ar lūpām, mēli, siekalām, skaļi gaviļē, šeit jāstimulē bērnu, atkārtojot izrunātās zilbes.

Vēl pēc tam bērnu interesē lalināšana (plāpāšana, kur sev aktīvi pievērs uzmanību). Pēc tam bērns sāk atpazīt biežāk lietojamus vārdus, bērns sāk atdarināt pieaugušos, pauzes, intonāciju, uzsvāru. Tad bērns sāk ieklausīties savā balsī, sāk pievērst uzmanību pirkstiņu kustībai (attīstās līdzsvara sajūta, kustību atdarināšana, ieklausīšanās runā). Jau pazīstamo vārdu (priekšmetu) var atrast ar skatienu. Apmēram viena gada vecumā sākas bērna viena vārda stadija.

Bērns saprot norādījumu un izpilda tos. Bērnu nedrīkst piespiest mācīties valodu. Tā ir jārosina, to ietekmē arī valodiskā vide.

Valodas apguves process tiek ierosināts un sekmēts jau ar to, ka bērns ir kopā ar pieaugušo, kur bērns dzird viņus runājam un labprāt ar tiem sarunājas (2).

Bērns pats sevi sagatavo runai, tie kuri ir attīstītāki sāk ātrāk sazināties ar citiem. Organismā viss ir saistīts, nebūs veiklas rokas, tad arī kājas, tad arī mute nekustās, un būs kavēta valodas attīstība.

Kā jau minēju svarīga ir sazināšanās (saruna) ar bērnu. TV un radio neveicina valodas attīstību, bērnam ir vajadzīgs cilvēks, kā sarunu biedrs. Ja bērns nerunā vaina meklējama ikdienā (vai nu bērns nerunā nemaz, vai kāds runā daudz un bērns netiek pie vārda). Varbūt pieaugušie runā sarežģīti (svešvārdos) , vai arī visas bērna vēlēšanās nolasa no acīm un bērnam nav jālieto valoda.

Sākot apmeklēt bērnu dārzu jāveicina valodas attīstību, kur bērnam vajag izteikt savas vajadzības. Taču diemžēl ne vienmēr tā notiek, ja bērnam nepatīk bērnu dārzs, viņš var pārtraukt runāšanu.

Bērnam vajadzētu pareizi izrunāt vienkāršus vārdus līdz 3 gadu vecumam. Vienkāršie vārdi ir kuros līdzskanis seko patskanim. Grūtākie vārdi, kuros daudz līdzskaņu kuri atrodas blakus cits citam.

Lai valodiņa attīstītos:

- attīsta pieaugušā runas izpratni;
- veicina runas atdarināšanas spējas;
- uzkrāj vārdu krājumu;
- pilnveido valodu, kā sazināšanās līdzekli.

4.1. Attīstības un domāšanas procesu kopsaucēji

Bieži vecāki un pirmsskolas iestāžu skolotājas interesējas vai bērns savā attīstībā, savā vecumā neatpaliek no līdzaudžiem- no vispārīgām attīstības normām. Tad lūk, kas bērnam būtu jāprot sasniedzot noteiktu vecuma posmu, ja viņa attīstības līmenis atbilst normai:

Vidējie attīstības rādītāji četru gadu vecumā:

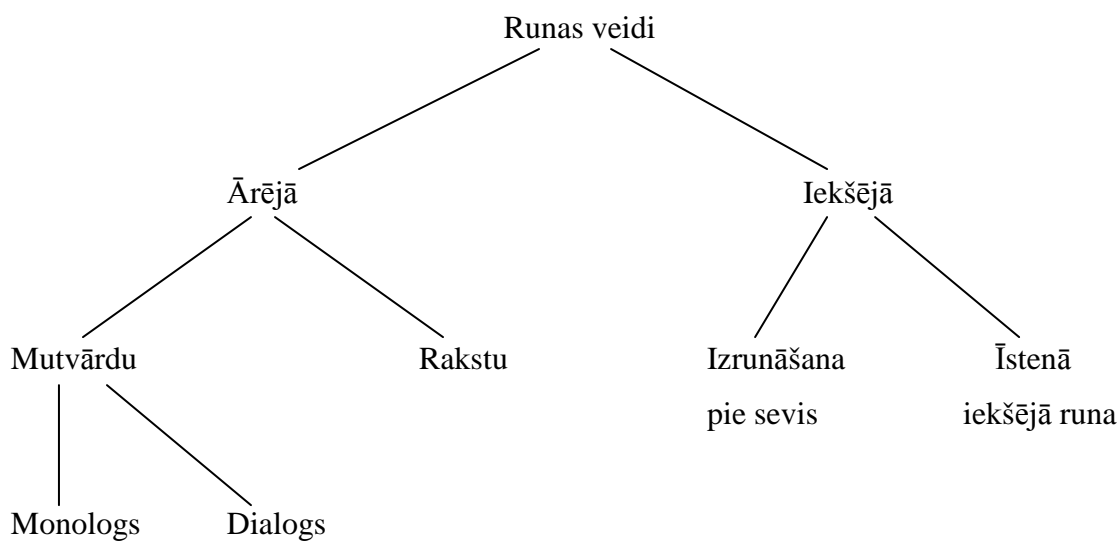
- **Domāšana un runa.** Prot sagrupēt priekšmetus, analizēt pie kādas grupas tie pieder (mēbeles, trauki, apģērbs, dzīvnieki, u.c.).
- **Motorika** [<lat.sk.motors>]- kustinātājs- mūzikā straujš, nemainīgs.
Fonētika:
 - 1)lingvistikas nozare, kas pētī runas skaņu akustiskās un fizioloģiskās (artikulācijas) īpatnības;
 - 2)valodas skaņu akustiskās un fizioloģiskās (artikulācijas) īpašības.Prot palekties uz vietas vienlaikus atsperoties ar abām kājām. Vienmēr, jeb reizēm pats aizpogā apģērba pogas un aizšņorē apavu šņores.
- **Uzmanība un atmiņa.** Uzmanīgs savākts. Vecumam atbilstošus dzejoļus atceras ātri, vai arī ar grūtībām, ar daudzām atkārtotības reizēm, bet visumā sekmīgi. Ilglaicīgi saglabā tos atmiņā.
- **Sociālie kontakti.** Prot nestrīdoties rotaļāties ar citiem bērniem ievērojot spēles noteikumus.

Vidējie attīstības rādītāji piecu gadu vecumā:

- **Domāšana un runa.** Māk izveidot stāstiņu vadoties pēc attēla, vismaz pāris teikumu garu. Pareizi spēj atbildēt uz jautājumu par to kā galvenais varonis nokļuvis dotajā situācijā.
- **Motorika.** Prot lēkāt uz vietas un uz priekšu, uz vienas kājas. Vienmēr vai gandrīz vienmēr patstāvīgi apģērbjas un noģērbjas.
- **Uzmanība un atmiņa.** Uzmanīgs, savākts. Vecumam atbilstošus dzejoļus atceras ātri vai arī ar grūtībām, ar daudzām atkārtotības reizēm, bet visumā sekmīgi. Ilglaicīgi saglabā tos atmiņā.
- **Sociālie kontakti.** Prot nestrīdoties rotaļāties ar citiem bērniem, ievēro spēles noteikumus.

4.2. Runas veidi

Lai attīstītu runu nepieciešama vide, jābūt materiālai bāzei un lietišķai saskarsmei. Sabiedrības attīstības procesā cilvēkam ir izveidojušies dažādi runas veidi. Katrs no tiem rodas cilvēka attīstības attiecīgā etapā. Bērnam vispirms rodas ārējā dialogiskā runa, pēc tam ārējā monoloģiskā tas ir runāšana pie sevis vai iekšējā runa un visbeidzot- veidojas rakstu runa.



5.Valodas un runas traucējumu cēloņi un veidi

Diemžēl mūsdienās ir ļoti daudz bērnu, kuriem ir runas traucējumi. Bērns runu atdarina ļoti agrā vecumā, taču, kamēr nav pieredzes, bērns ar skaņām tikai rotaļājas. Jau iepriekš minēju, ka pieaugušajiem jārada apstākļi pareizai runas attīstībai. Pieaugušajiem jārada pozitīvs runas paraugs. Vecākiem jāpārlicinās vai nav kādi iedzimti artikulācijas aparāta defekti, un ja tā ir, obligāti nekavējoties jāgriežas pie speciālista. Lai attīstītu valodu, ar bērnu jārotaļājas jau no zīdaiņa vecuma, attīstās sīko pirkstu muskulatūra un bagātinās emocionālā pasaule. Šis darbs jāveic regulāri. Bērnam ir jādarbina emocijas, jūtas un prāts, tāpat jāattīsta fiziskā forma un intelektuālās prasmes.

Valodas nepilnības raksturo bērna vispārējo attīstību. Ja valoda nepilnīga, vēlāk var rasties grūtības mācību procesā. Ja attīsta valodu, notiek bērna attīstība. Bērna attīstību nosaka šādi faktori:

- emocionālā kontakta nepieciešamība;
- lietu vides ietekme;
- visu sensoro maņu attīstīšana.

Galvenais nosacījums ir savlaicīga valodas un kustību apguve.

Runas orgāni ir pakļauti galvas smadzeņu runas centriem, tāpēc tie ir jāiedarbina. Pakāpeniska bērna runas attīstība notiek kopš dzimšanas, svarīga kājau minēju ir runas vide. Ļoti liela bērna valodas attīstības ietekme ir cilvēkam, kurš bērnu audzina.

Visbiežāk bērna valodas attīstību ietekmē divvalodība ģimenē. Šajā gadījumā ar bērnu būtu jārunā tajā valodā, kura ģimenē ir galvenā. Bērnam ir jādzird skaidri un precīzi izrunata dzimtā valoda. Jāņem vērā arī tas, ka bērna valoda var nepareizi attīstīties arī tad, ja vecāki runā ar akcentu, vai izdabājot bērnam, nelabo viņa valodu, bet ļauj runāt ar paša izdomātiem vai aizstātiem vārdiem. Tāpat ir pieaugušie, kas runā ātri, vai gluži pretēji ļoti lēni, tas arī ir šķērslis bērna valodas normālai uztverei. No vecākiem bērns var mantot arī stostīšanos (bieži atkārtoto vārda pirmo zilbi, vai nevar izrunāt salikteni viena elpas vilcienā). Vēl bērns var piedzimt ar fizisku defektu, piemēram, nepareizu sakodienu, tad šādā gadījumā pēc pirmā piena zoba iznākšanas jāiet pie speciālista (ortodonta).

Vēl par cēloni bērna valodas mazattīstībai var būt redzes un dzirdes traucējumi. Bērnus sagādā grūtības uztvert valodu. Ja bērns bieži uzdod jautājumu "ko?", atkal jāiet pie speciālista.

Svarīgi ir atšķirt vai defekts ir iedzimts, vai bērns kādu atdarina. Te var līdzēt mikrovides maiņa, nepieciešams paraugs. Bērnam pēc iespējas ātrāk jānonāk labdabīgā vidē. Papildus nepieciešams runas aparāta treniņš, pozitīva vide, kuru atdarināt. Tāpat vēl jātrenē

arī psihiskie procesi: uztvere, atmiņa, sajūtas, spēja koncentrēties līdz 15 minūtēm, uzmanības noturība.

Pedagoga un vecāku uzdevums ir attīstīt bērnam prātu, valodu, sensorās iemaņas. Bērns noteiktā secībā jāsagatavo pareizai valodas apguvei, šī pakāpenība vēlāk palīdzēs bērnam vieglāk uztvert runu.

Nav pareizi likt akcentu uz kādu noteiktu burtu. Jātrennē artikulācijas aparāts, kas sevī ietver elpošanas vingrinājumus, vingrinājumus mēles muskulatūrai un lūpām. Tad attīsta dzirdi un redzi, nostiprinot atmiņu.

Ja bērna valodā parādās kāda no tālāk minētajām problēmām, var liecināt par valodas traucējumiem:

- Runas un valodas izpratne:
 - vēlāk sācis runāt;
 - runā monotoni, vai pārāk skaļi;
 - traucēta skaņu izruna;
 - mazs vārdu krājums;
 - nepareizi lieto dzimti, skaitli, locījumu;
 - jauc līdzīgi skanošus vārdus;
 - neizjūt atskaņas;
 - bieži nesaprot norādījumus vai tos neatceras.

Ja ir kāda no šīm pazīmēm bērns jāved pie speciālista. Galvenais ir savlaicīgi novērtēt runas un valodas attīstības traucējumus, jo kā jau minēju, valodas attīstība ir cieši saistīta ar bērna intelektuālo un emocionālo tālāko attīstību.

Logopēdija ir zinātne par valodas traucējumiem, to rašanās cēloņi un defektu novēršanu ar speciāliem apmācības un audzināšanas līdzekļiem- grieķu vārds”logos” – vārdi, runa, „peideo” audzinu, mācu. Minētas zinātnes uzmanības centrā indivīds, kuram traucēta runa. Izšķir 2 runas formas- ārējo, iekšējo.

ĀRĒJĀ RUNA- dialogs veidojas divu vai vairāku runātāju saskarsmē.

Monologs ir vienas personas saistītā veidā izteiktas domas, zināšanas (raksturīgs- secīgums, loģiskums).

IEKŠĒJĀ RUNA- bezskaņas runa kas rodas domājot, plānojot perspektīvi.

Bērna runas attīstībā novēro trīs valodas apguves pakāpes:

1. attīstās fonemātiskā uztvere un veidojas iemaņas dzimtās valodas skaņu izteikšanā.
2. Bērns apgūst vārdu krājumu.

3. Gramatiskās un leksiskās sakarības sāk apgūt divu līdz trīs, bet beidz septiņu gadu vecumā.

Viens no izplatītākajiem psihiskās attīstības traucējumiem ir valodas attīstība. Logopēdijā ir izstrādātas dažādas iedarbības formas:

- audzināšanas
- apmācība
- korekcija
- adaptācija

Valodas traucējumu cēloņi:

1. toksikozes, vīrusu infekcijas, traumas, rēzus nesaderība u.c. iemesli grūtniecības laikā
2. Dzemdību traumas
3. Dažādas saslimšanas bērniem pirmajos dzīves gados
4. Galvas traumas pirmsskolas vecumā
5. Pārmantotības faktori
6. Nelabvēlīgi sociālie sadzīves apstākļi

Bērnā pēc iespējas jānonāk labvēlīgā vidē, nepieciešams runas aparāta treniņš. Jātrenē psihiskie procesi- *uztvere, atmiņa, spējas, spēja koncentrēties,*

Skaņu izrunas novēršanas posmi:

1. Runas aparāta sagatavošana
2. Izolētas skaņas mācīšana
3. Skaņu izruna zilbēs un vārdos
4. Skaņu saklausīšana vārdos
5. Iemācītās skaņas un nepareizās skaņas atšķiršana
6. Skaņas iekļaušana brīvā runā.

RUNAS UN VALODAS TRAUCĒJUMU VEIDI

- Pedagoģiski- psiholoģiskā runas un valodas traucējumu klasifikācija.

1. Fonētiskie traucējumi. Skaņu izrunas traucējumi.

Fonemātika – uztveres attīstība.

Artikulācija – attīstība un pilnveide.

Skaņu izrunas korekcija.

2. Fonētiski- fonemātiskie traucējumi.

Skaņu jaukšana..... nepietiekama skaņas analizēšanas spēja.

3. Valodas sistēmas nepietiekama attīstība:

Vādzirdības sekas:

- 1) korekcija;
- 2) motorikas attīstība;
- 3) artikulācijas aparāta attīstība:
 - skaņas izrunas korekcija;
 - frāžu + saistoša runa;
 - pareiza runa;
 - vārdu krājuma paplašināšana.
 - a. III pakāpe
 - b. II pakāpe
 - c. I pakāpe

4. Stostīšanās.

- bērna personības nodarbošanās kopveselums;
 - saudzējoša sociālā vide (mikro klimats) vēlama psihoterapija;
 - sadarbība ar ģimeni;
 - savstarpējas sadarbības veidošana;
 - artikulācijas, elpošanas, plūstošas runas veidošanai ieteicamas logo.ritm.nodarbības.
- Klīniski- pedagoģiskā runas un valodas traucējumu klasifikācija.

1.MUTISKĀS RUNAS TRAUCĒJUMI:

1.1.Skaņu izrunas traucējumi:

- dislālīja – vienas vai vairāku skaņu traucējums;
- rinolālīja – deguna runa, šķeļtņu runa (zaķa lūpa, vilka rīkle);
- dizartrijs – balss un runu traucējumi bieži ja izpalikusi lalināšana.

1.2.Runas tempa un ritma traucējumi:

- stostīšanās – CNS traucējumi 2-5 gadu vecumā;
- bradiālīja – ja runā patoloģiski lēni, patskaņi iestr. Palēninātā CNS procesā;
- tahilālīja – paātrināts runas temps, norauj galotnes.

1.3.Balss traucējumi:

- fonastēnija – balss vājums;
- afonija – pilnīgs balss zudums, tikai čukstu runa;
- disfonijs – daļējs balss zudums, klusa, aizsmakusi, vājas balss saites;
- histēriskais mutisms – pēkšņs un galīgs balss zudums
- laringoektomijas slimnieku balss – pieaugušiem ja izoperēta balsene;
- balss patoloģiskā mutācija – ilgstoši mainās balss zēniem (pusaudžiem).

2.RAKSTU RUNAS TRAUCĒJUMI:

2.1.Lasīšanas traucējumi:

- disleksija – bērns ilgi nevar apgūt raitu lasīšanu;
- aleksija – burtu, zilbju, vārdu neiegaumēšana.

2.2.Rakstīšanas traucējumi:

- agrāfija – nespēj apgūt rakstību;
- disgrāfija – daļēja rakstīt mācību apgūšana.

3.VALODAS SISTĒMAS TRAUCĒJUMI:

3.1.Alālīja – to izraisa galvas smadzeņu centra bojājums vai nepilnīga attīstība līdz brīdīm, kad sāk attīstīties valoda līdz dzemdībām.

3.2.Afāzija – daļējs vai pilnīgs runas zudums, pēc tam, kad bērnam jau ir valoda.

Apgūstot dzimto valodu, to bagātina- attīsta pareizu runu, prasmi izteikt savas domas, pieredzi un attieksmi saskarsmē ar citiem (pieaugušiem, sabiedriskās dzīves norisēm, dabas parādībām; ievērojot bērnu un vecuma un individuālās īpatnības).

Tādēļ tika izveidota programma bērnu apmācībai ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību. Skatīties pielikumu Nr.2.

6. Valodas attīstība 4- 5 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē.

Pirmsskolas vecuma bērnam valoda ir pilnīgi izveidojusies. Tā tikai nedaudz atšķiras no pieaugušā cilvēka valodas. Ļoti svarīga ir tīra un skaidra izruna.

Apgūstot dzimtās valodas bagātību attīsta pareizu runu, prasmi izteikt savas domas. Obligāti tiek ievērotas bērnu vecuma un individuālās īpatnības.

Bērns mācās izrunāt pareizi visas skaņas dzimtajā valodā. Tāpat bērns prot mainīt balss stiprumu un tembru, runas tempu. Bērniem veidojas izteiksmīga, pareiza runa un ir pietiekams vārdu krājums, lai sazinātos. Tiek pielietoti vienkārši un salikti teikumi, un ir gramatiski pareizi saskaņoti vārdi dzimtē, skaitlī un locījumā.

6.1.Skaņu izrunas kultūra.

Lai bērns pareizi prastu izvēlēties vārdus ir nepieciešami dažādi vingrinājumi. Tādēļ savu uzdevumu skolotāja sekmīgi realizēs tikai tad, ja viņa aktīvi strādās ar bērniem, sniegs bagātīgas zināšanas par dabas un sabiedriskās dzīves norisēm, attīstīs viņos novērošanas un salīdzināšanas prasmes, rūpīgi pārdomās pastaigas un ekskursijas un nepārprotami visas dzimtās valodas runas nodarbības.

Skaņu izrunas kultūras vispārinātie uzdevumi:

- vingrināt artikulācijas aparātu;
- vingrināt un nostiprināt visu dzimtās valodas skaņu pareizu izrunu izolēti;
- veicināt dažādu balss kvalitatīvo īpašību attīstību, vingrināt regulēt balss tempu;
- veicināt prasmi brīvi, dabiski, izteiksmīgi runāt saskarsmē, kā arī atstāstot, stāstot, runājot ar intonācijas palīdzību;
- vingrināt runas dzirdi un fonemātisko uztveri.

Skaņu izrunu kultūra; balss kvalitatīvās un kvalitatīvais (augstums, stiprums, tembrs) rezultāts izteiksmīga runa.

Artikulācija (mēle, lūpas, elpošana) balss aparāta sagatavošana, izolētās skaņas artikulēšana, automatizēšana, skaņas diferencēšana. Skaņu izruna ir cieši saistīta ar lasīt mācīšanu.

Veicot darbu pie skaņu artikulēšanas, jāatceras, ka viena vingrinājuma laikā artikulēt vairākas skaņas, kuras var izvēlēties pēc dažādiem principiem:

- pēc patskaņu garuma;

- pēc līdzskaņu mīkstinājuma;
- pēc balsīguma.

Tas nodrošina bērna ieklausīšanos un praktisku vingrināšanos līdzīgās skaņās. Ļoti svarīga skaņu izrunas kultūras veidošanā ir intonācija (sarežģīts komplekss, kas ietver balss tembra, tempa, ritma, loģiskā uzsvara atbilstošu izmantošanu).

Skaņu izrunas pārbaudei izmantoju attēlu komplektu. Katrā attēlā ir priekšmets (dzīva būtne), kurā ir ietverta pārbaudāmā skaņa vārda sākumā, vidū, beigās, savienojumā ar citu līdzskani kuros noteiktā skaņa atkārtojas vairākkārtīgi. (Piemēram: sala, salna, saime, sari, liesma, maisi, austra, ausma, ausis, acis, raizes, kājas.)

6.2. Gramatisko formu pilnveidošana

Runas anatomisko struktūru veido diafragma, plaušas, balsene, mutes un deguna dobums, mēle, zobi, lūpas. Kontroles funkciju veic dzirde. Ar diafragmas palīdzību apzināti regulējama gaisa plūsma rada balsenes saišu vibrāciju. Tā veidojas dažāda augstuma, stipruma un ilguma skaņas. Runas skaidrība ir runas tehnikas galvenā prasība.

Runājot par runas skaļumu, tas piemērojams telpas lielumam. Skaļa runa nogurdina, klusu runu nevar sadzirdēt, bet disciplinē klausītājus, liek būt tiem klusiem un uzmanīgiem. Nedrīkst vārdu galotnes un teikumu pēdējos vārdus pieklusināt, tādēļ runas saturs paliek neuzverts.

Runas tempu pieskaņo klausītāju domāšanas ātrumam. Ar pirmsskolas vecuma bērniem jārunā lēnāk un skaidrāk.

Runas izteiksmīgumu rada tās ritms. Vienmuļīga- nogurdina, teiktais paliek neuzverts. Ritms izpaužas uzsvaru, paužu, skaļuma un ātruma ziņā. Pauzes izmanto elpas ievilkšanai.

- Gramatiski pareiza runa- ir cieši saistīta ar vārdu krājuma paplašināšanu.
 - morfoloģiski (pieliekam, atņemam);
 - sintēze (darbošanās ar teikumu).

Gramatiski pareizas runas attīstīšana

MORFOLOĢIJA	SINTAKSE
Vārdu saskaņošana (dzimtē, skaitlī, locījuma)	Vienkārši teikumi
Atvasināšana (ar izskaņām, ar priedēkli)	Salikti teikumi
Vārddarināšana (salikteņi, vārds saimes)	
Īpašības vārdu salīdzināmās pakāpes	

Gramatika valodniecības nozare, kas apskata vārdu sastāvu, locīšanu, darināšanu, iesaistīšanu teikumā.

Pamatuzdevumi :

- vingrināties vārdu formu maiņā;
- vingrināties vienkāršu teikumu veidošanā.

Lai to īstenotu, tiek izmantotas praktiskās un rotaļu metodes, t.i. rotaļu izmantošana konkrētu gramatisko formu apgūšanā. Pedagogam jāizvēlas rotaļas un vingrinājumi, skaidri apzinoties, kurš gramatiskās runas virziens tiks vingrināts.

Gatavojoties teātra dienām, runas nodarbības laikā iepazīstināju bērnus ar pasaku „Zaķīšu pirtiņa”. Bija iecere šo lugu iestudēt.

Izvirzīju mērķi:

- veicināt bērnu prasmi uztvert un atšķirt daiļdarba noskaņu, izteikt savas domas;
- rosināt fantāziju, saistot to ar valodas attīstību, dabas norisēm.

Grupā bija 25 bērni. Lai pasaku varētu iestudēt, tika iesaistīti visi grupas bērni, un šo mērķi varētu realizēt, izvirzīju uzdevumus:

- attīstīt vēlmi sacerēt savu pasaku, pēc dotajiem varoņiem;
- vingrināt bērnus pastāvīgi attīstīt un realizēt savu ieceri;
- aktivizēt vārdus par dabas norisēm dažādos gadalaikos, dzīvnieku darbību un savstarpējām attiecībām
- ar kustībām atklāt pasaku tēlu raksturus un ar balsi atdarinot dažādus jūtu stāvokļus.

Darba gaitā izstāstīju izvēlēto pasaku, pārrunājām dzirdēto, kur atklāju attieksmi par dzirdēto, tādēļ tika rosināta bērnu fantāzija par dzirdēto. Vēlreiz pārrunājot pasakas saturu, bērni paši izvēlas savu pasakas tēlu, ko atveidot.

Apgūstot tekstu, ar katru individuāli, parādās jauni radošu izdomu „graudi” par savu tēlu (pasaku varoni).

Lugas iestudējums bija veiksmīgs, to noskatījās jaunākās grupas bērni. Uzdevums un mērķis tika realizēts. Nostiprinātas bērniem zināšanas par apkārtējo pasauli, par runas bagātību, attīsta domāšanu, valodu, fantāziju.

6.3. Vārdu krājuma paplašināšana

Pirmskolas izglītības iestādē bērni apgūst daudz zināšanas. Šajā periodā rodas interese par apkārtējo pasauli un valodu. Veidojas intelektuālā attīstība. Katru dienu bērns apgūst jaunus vārdus. Bērnu valoda pilnveidojama.

Lai šis process notiktos jāveic sekojoši uzdevumi:

1. *Bagātināt bērna vārdu krājumu.* Mācas jaunus vārdus, kurus nevar patstāvīgi apgūt. Apgūst jaunus lietvārdus, īpašības vārdus, darbības vārdus un apstākļa vārdus. Vienmēr jāizskaidro jauno vārdu nozīmi.
2. *Nostiprināt un precizēt bērnu vārdu krājumu.* Tas nozīmē, ka jaunie vārdi vairākas reizes jāatkārto. Jārada situācijas, lai būtu nepieciešamība tos atkārtot. Precizēt nozīmē vārda jēgas padziļināšanu.
3. *Aktivizēt bērna vārdu krājumu.* Vārdu kopums ko bērns pielieto runā ir aktīvais vārdu krājums. Vārdu kopums ko nelieto, bet saprot ir pasīvais vārdu kopums. (12;45) Darīt visu, lai pasīvais vārdu krājums kļūtu par aktīvo vārdu krājumu.

Vārdu krājumu paplašināšana.

Paplašināšana:

- paplašināt vārdu krājumu;
- veicināt vārdu krājuma aktivizēšanu
- vingrināties vārdu nozīmju izpratnē.

Par spēju pārvaldīt valodu liecina brīva un precīza vārdu izmantošana aktīvajā runā. Tas saistīts ar stāstīt mācēšanu, te var redzēt vai bērns izprot vārdu nozīmi.

Apgūt tādu vārdu krājumu, kas nodrošinātu sazināšanos ar valodas palīdzību, lai sagatavotu skolai.

Procesu kā bērnam sagatavo vārdu krājumu var aplūkot no:

- kvantitatīvās (vārdu skaits leksikā 1 gada vecumā ir 10-12 vārdi, 3 gadu vecumā 1000-1200, bet 6 gadu vecumā līdz 3500 vārdi);
- kvalitatīvās puses (aplūko ciešā saistībā ar bērna attīstību, viņa domāšanu, uztveri, izziņas interesi, atmiņu).

Bērni ātri apgūst vārdus, kuri apzīmē priekšmetus, pazīmes, darbības, taču ar šiem vārdiem apzīmētos jēdzienus apgūst pakāpeniski. Šis process rāda, cik sarežģītas ir attiecības starp domāšanu un valodu, vārdu un tēlu, tēlu un jēdzienu.

Sākumā bērns ar vārdu apzīmē konkrētu priekšmetu, vārds kalpo kā signāls par attiecīgo priekšmetu, parādību.

Lai paplašinātu vārdu krājumu tiek izmantoti vairāki paņēmieni:

1. *Jauna vārda nosaukšana.* Šo paņēmieni izmanto visbiežāk. Pievērš uzmanību jaunajam vārdam. Vārdu izsaka:
 - pietiekami skaļi
 - precīzi
 - skaidrā dikcijā
2. *Vārda nosaukšana ar attiecīgā objekta demonstrēšanu.* Gan objektam, gan jaunajam vārdam jāatklājas vienlaicīgi.
3. *Jaunā vārda iesaistīšana teikumā.* Jaunais vārds teikumā jāiesaista vairākkārt.
4. *Vārda vairākkārtēja atkārtošana.* Bērna uzmanība ir nenoturīga, tādēļ mācīto vairākkārt jāatkārto.
5. *Jautājuma izmantošana vārda krājuma aktivizēšanai.* Jāuzdod jautājumi, kas prasa konkretizēt situāciju, cēloņus un sekas un izmantot jauno vārdu atbildes izteikšanai. Ieteicams izmantot dažādus vingrinājumus.

Vārdu krājuma paplašināšanai var izmantot tādus vingrinājumus:

- atrast sinonīmus (antonīmus) vārdu savienojumiem;
- atrast sinonīmus (antonīmus) citu runā;
- atrast vispiemērotāko vārdu kādai situācijai;
- veidot teikumu no dotajiem vārdiem.

Vingrinājumi, kuru mērķis ir paplašināt, aktivizēt bērna vārdu krājumu, var nosaukt divus vārdus un bērns pasaka salikteni. Piemēram – dzelzs un ceļš (kāds vārds radās? Dzelzceļš). (pielikums Nr.3)

6.4. Atstāstīšanas un stāstījuma veidošana

Pie stāstīt mācīšanas izmanto runas metodes, kuras iedala monoloģiskās un dialogiskās metodēs. Monoloģiskās metodes izpaužas kā skolotāja stāstījums par noteiktu tematu. Dialogiskā metode pirmsskolā tiek pielietota kā skolotāja saruna ar bērniem par nodarbības tematisko saturu. (30)

Stāstīt mācīšana:

Monoloģiskā runa – stāstījums. Skolotāja stāstījuma paraugs ir visvienkāršākais mācīšanas paņēmieni. Skolotājs savam stāstījumam sastāda plānu. Lai sekmētu bērna patstāvību ir jāpaskaidro savs stāstījums tiek parādīts kā to veido, tāpēc dod stāstījuma plānu. Tas ir 2- 3 jautājumi vai norādījumi, kuri nosaka saturu un darbības secību.

Parasti pēc 1- 2 nodarbībām ar stāstījumu parauga plāns kļūst par patstāvīgu mācīšanas paņēmienu. Tas palīdz pilnveidot bērna stāstīšanas iemaņas.

Bērnam māca dažādus stāstījuma veidus. Visiem stāstījuma veidiem ir vienoti vērtējuma kritēriji:

- tēlainība (epitetu, salīdzinājumu un citu līdzekļu izmantošana);
- secīgums (prasība stāstīt noteiktā secībā, loģiski);
- izteiksmīgums;
- patstāvība (prasme pastāstīt tās augstākajā līmenī bez pieaugušo palīdzības);
- vārda krājuma uzbūve;
- teikuma gramatiskā uzbūve.

Mācot bērnam stāstīt pilnveido visas viņa runas attīstības jomas- fonētisko, leksisko, gramatisko.

Noteicošais faktors ir pedagoga prasme sarunāties ar bērnu. Pedagoga tiešs pienākums ir palīdzēt bērnam atrast piemērotākus vārdus, vārdu savienojumus, veidot teikumus, iesākt teikumus, lai veidotos plūstošs stāstījums bez liekiem atkārtojumiem.

Sarunājoties ar bērniem es attīstu prasmi:

- sarunāties, virzīt tematu atbilstoši sarunas tematam.
- Veidot stāstījumu;
- skaņu izrunu
- vārdu saskaņošana dzimtē, skaitlī, locījumā;
- līdzskaņu maiņu darbības vārdos, lietvārdos
- apgūt lietvārdu veidošanu ar piedēkļu palīdzību (māja, mājiņa)
- veidot īpašības vārdu salīdzināmās pakāpes

- veidot vienkāršus teikumus
- Izteiksmīgi runāt, izmantot dažādas intonācijas.
- Aktivizē vārdu krājumu.
- Veido stāstījumu

Galvenais ir sagatavošana lasīšanai. Stāstīt mācīšana ir augstākais mērķis bērna runas kultūras attīstīšanā.

Dialogs- stāstīt mācīšanas pamats ir dialogs (jautājumi, teikumi).

Stāstu iedalījums:

- stāsti pēc uztveres (ar dzirdi, pēc attēla, atstāstījumi, stāsti par rotaļlietām);
- pieredzes stāsti (jāveido bērna pieredze);

Audzinātāja pievērš uzmanību kādam notikumam, lai pēc tam varētu labāk pastāstīt.

Mērķtiecīga uztvere un tīša iegaumēšana norit pedagoga vadībā. Pedagoģs sekmē iespaidu iegaumēšanu.

- radošie stāsti

Viens no vienkāršajiem radošā stāsta veidiem ir stāsta vai pasakas beigu sacerēšana.

Pedagoģs stāsta pasaku, bet nepabeidz, bērni uzmanīgi klausās, un beigas izdomā paši.

Atgādina, lai stāsta savu variantu, nevis biedru noklausīto.

žanri:

- a) pasakas;
- b) stāsti;
- c) apraksts.

Stāstīt mācīšana

Uztveres stāsti	Pieredzes stāsti	Radošie stāsti
Atstāstīšana (stāsts par attēlu, par rotaļlietu)	Individuālā... Kolektīvā...	Jādomā tēma, plāns

Jāpiemin arī pārrunu metode. Pārrunās nesniedz atziņas gatavā veidā, bet vada sarunu tā, lai it kā paši bērni būtu atklājuši patiesību un nonākuši līdz vajadzīgai atziņai. Tās ir daļēju meklējumu pārrunas. Tās bieži saista ar uzskates līdzekļu un eksperimentu demonstrēšanu(31;83).(pielikums Nr.4)

6.5.Lasīt mācīšana un fonemātiskās dzirdes attīstīšana

Lasīšanas iemaņas izveidojas ilgā vingrināšanas procesā. Bērnā, kurš tikko sāk mācīties lasīt ir milzīga garīgā slodze. Bērnā ir jāsaprot lasītās vienības nozīme. Lasīšanas laikā ietilpst atsevišķs burts, bet tas ir sarežģīts uzdevums- atpazīt konkrētu burtu un izlasīt to, tas ir nosaukt atbilstošu skaņu.

Lasītprasmes apguves pamatā ir bērna prasme saklausīt skaņas, saistīt tās ar atbilstošu burtu.

„Tai mirklī, kad bērns sāk apjēgt skaņas un tai atbilstošā burta sakaru, sasniegts vissvarīgākais punkts rakstu mākas apguvē, un tālākā mācīšanās parasti norit strauji un mērķtiecīgi”.(20;6)

Lai sagatavotu bērnu pirmslasīšanas etapam, ir jāattīsta redze un dzirde:

1. dzirde ir jāattīsta tā lai bērns prastu
 - atšķirt skaņas
 - atcerēties parādību secību.
2. Redze jāvingrina tā, lai bērns prastu:
 - atšķirt objektus;
 - atcerēties parādību secību;
 - redzamās darbības prastu saistīt ar motoriskām kustībām;
 - redzēto prastu saistīt ar telpiskām un laika parādībām.

No psiholoģijas viedokļa lasīšanas iemaņu apguves periodu iedala 4 posmos:

1. analītiskais skaņu un burtu apguves posms.
2. Analītiskais zilbju posms.
3. Pārejas posms uz lasīšanu veseliem vārdiem.
4. Veikls sintētisks lasīšanas posms (22;11).

Pēc šīs metodes sāk lasīt, iepazīst dažus burtus, prot izlasīt vārdus kur nav pazīstami burti.

Analītiskajā zilbju posmā zilbes kļūst par lasīšanas vienību. Bērns uztver kā vārda daļas. Bērnu virza uz lasīšanu veseliem vārdiem, lai saīsinātos pauzes starp zilbēm.

Lasītprasmes pamatā ir bērna prasme saklausīt skaņas, saistīt tās ar atbilstošu burtu.

Skaņu diferencēšana ir cieši saistīta ar lasīt mācīšanu.

Lasīšanas sākums ir skaņu pasaules uztvere. Bērnā interese par skaņām rodas jau 2-3 gadu vecumā. Bērnā jāvingrinās uztvert dabā dzirdamās skaņas un trokšņus, jāsaklusa līdzības un atšķirības, jāspēlē rotaļas, kuras palīdz saklausīt skaņas. Lai veidotu bērna pieredzi burtu pasaulē, vēlams sekot noteiktai sistēmai pasaules apgūšanā:

- pievērst bērna uzmanību burtiem vispār;
- atrast tādu pašu veidojumu (burtu);
- pagatavot burtu – rotaļlietu atbilstoši bērna vārda pirmajam burtam;
- atrast noteiktu burtu lielā daudzumā, avīzes, grāmatas tekstā, burtu kartītēs;
- atrast vārdu kartītes, kuru sākuma burts ir...;
- atrast vārdu kartītes, kurās ir noteikts burts;
- atrast savu burtu dažādu burtu vidū;
- atrast burtam draugus, kurus tu pazīsti;
- atrast burtus vārdam, kuru es rādu, salikt vārdu;
- salikt vārdu kuru es nosaucu (sākumā vienzilbes vārdu);
- uzkrāt pasaku personāžu nosaukumu kartītes;
- uzkrāt pasaku nosaukumu kartītes;
- izveidot burtu trafaretu komplektus katram bērnam individuāli;
- izveidot darba lapas dažādu burtu atrašanai un savienošanai;
- uzkrāt īsu tekstu kartītes bērniem individuālajai lasīšanai (kartītes regulāri papildina);
- atrast lasītajam vārdam atbilstošu attēlu;
- atrast lasītajam teikumam attēlu

Runas attīstības uzdevumi ir:

- bagātināt sajūtu pieredzi;
- iemācīt vispirms pašas vienkāršākās lietas;
- precizēt skaņu izrunu, diferencēt tās;
- mācīt orientēties plaknē, telpā, apkārtnē;
- veidot dialogu ar pieaugušo;
- attīstīt pirkstu sīko muskulatūru;
- vingrināt artikulācijas aparātu;
- paplašināt vārdu krājumu, izrunāt sarežģītus vārdus;
- attīstīt saistīto runu;
- apgūt elementāros gramatikas likumus;
- attīstīt fonemātisko dzirdi;
- nostiprināt elpošanas un balss aparātu (balss tembrs, temps);
- mācīt izprast runas instrukciju;
- attīstīt ritma izjūtu;
- nostiprināt motorisko koordināciju;
- veidot izpratni par jēdzienu;

- mācīt stāstīt un veidot izteiksmīgu runu (ievērot loģiskās pauzes);
- padziļināt zināšanas par lietu vidi, norisēm un likumsakarībām dabā;
- attīstīt spēju spriest, analizēt un sintezēt;
- attīstīt fantāziju, veidojot stāsta notikumu secību;
- izteikt iespaidus ar vārdiem;
- veicināt domāšanas procesu attīstību.

Vārdu krājumu paplašināšanas paņēmieni un darba formas:

- jaunā vārda nosaukšana (jālieto bieži, jāizrunā skaļi, precīzi, skaidrā dikcijā);
- vārda nosaukšana un attiecīgā objekta demonstrēšana;
- jaunā vārda iesaistīšana teikumā;
- vārda vairākkārtēja atkārtošana;
- vingrinājumi un rotaļas, lai aktivizētu vārdu krājumu;
- vērošana, priekšmetu apskate, mīklu minēšana, attēlu aplūkošana un pēc tam vispusīga attīstoša saruna.

Vārdu krājuma paplašināšanai nepieciešams veikt vairākus uzdevumus:

- sistemātiski iemācīt jaunus vārdus, kurus ir grūti apgūt patstāvīgi;
- ieteicams izveidot tematiski izskaidrojošās vārdnīcas;
- izskaidrot jauno, neparasto vārdu nozīmi;
- jārada situācijas, lai vajadzētu jauno vārdu vairākkārt atkārtot;
- jāpievērš uzmanība grūti izrunāmajiem vārdiem, precizējot vārda jēgu;
- jāpalīdz saprast vārdu pārnestās nozīmes, jāapgūst sinonīmi un antonīmi.

1) Bagātināt bērna vārdu krājumu – tas nozīmē iemācīt jaunus vārdus, kurus ir grūti apgūt patstāvīgi. Svarīgi paplašināt bērna vārda krājumu vidējā grupā ar šādiem:

Lietvārdiem – daba, raža, augļi, gājputni, rudens, lietavas, ražība, salna.

Īpašības vārdiem – silts, ass, īss, spožs, gatavs u.t.t.

Darbības vārdiem – novākt, pulcēties, nobriest u.c.

Apstākļa vārdiem – vakar, šodien, labi, tālu, visur, maz u.c.

- 2) Nostiprināt un precizēt vārdu krājumu.
- 3) Aktivizēt bērnu vārdu krājumu – vārdu kopums ko bērns lieto runā ir viņa aktīvais vārdu krājums. Jāstrādā ar vingrinājumiem, kas palīdz saprast vārdu pārnestās nozīmes, attīstīt prasmi lietot sinonīmus un antonīmus.

(pielikums Nr.5)

Liela nozīme ir pareizas skaņas izrunai. Darbības, kas nepieciešamas, lai noteiktu skaņu secību vārdā ir prasme apzinīgi orientēties vārda skaņās, ir atkarīga no fonemātiskās uztveres nepilnību pakāpes.

Bērnu fonētisko- fonemātiskajā attīstībā izšķir vairākus veidus:

- grūti analizēt, un nespēja pietiekoši labi atšķirt tikai tās skaņas, kuru izruna rada grūtības. Pārējās vārda skaņas un zilbes tiek analizētas pareizi.

- nespēja atšķirt ievērojamu skaitu skaņu no dažādām fonētiskām grupām, neskatoties uz labu artikulāciju runā.

- Smags fonemātiska traucējums ir kad bērns „nedzird” vārda skaņu, neatšķir sakarības starp skaņām, neatrod skaņas un nespēj noteikt to secību.

Bērniem ar šiem valodas traucējumiem vērojama netīra, neskaidra valoda, kura nedod iespēju veidot skaidru dzirdes uztveri un kontroli. Šādiem bērniem raksturīga uzmanības nenoturība, viņi grūtāk iegaumē stāstīto, vairāk kļūdu uzdevumos, kuri saistīti ar aktīvu runāšanu. Lai apgūtu izrunu, bērnam jāprot uztvert valodas skaņu ar dzirdi, un artikulācijai jābūt pietiekami sagatavotai skaņu izrunāšanai. Valodas skaņu pareizas runas veidošanā izdalāmi vairāki darba posmi:

1.Sagatavošanas(sagatavo dzirdi skaņu pareizai uztverei un izrunai).

2.Skaņas izrunas pareiza mācīšana (konkrētu skaņu pareiza artikulācija).

3.Skaņas automatizēšanas posms (skaņas pakāpeniska ieviešana bērna runā).

4.Skaņas diferencēšanas posms (māca atšķirt skaņas kuras jauc un tās lietot savā runā).

(pielikums Nr.6)

Fonemātiskās dzirdes pārbaudē vēroju spēju diferencēt skaņas, kas ir tuvas pēc artikulācijas pazīmēm

- bērnam jāizrunā skaņa zilbēs, vārdos, zilbju ķēdās un sadzirdot piemēram skaņu „S” jāsasit plaukstu.

Skaņas : A- V-T- U- S- L- A

Zilbes: AP- VAU- TU- UN- SA- LA- AP

- Var piedāvāt apskatīt attēlus ar vārdiem kuri skan līdzīgi, bet ar dažādu nozīmi

Sala- ala, māja- kāja, soma- joma, roze- loze, zari- kari

- Jāievēro skaņu diferencēšanas īpatnības. Īpaši pievēršot uzmanību vārda skaņai. Te var izmantot vārdu ar apgūstamo skaņu atpazīšanu. Bērns paceļ kartīti ar vajadzīgo burtu, kad izdzird vārdu, kurš sākas ar šo burtu. Bērns arī pats var izvēlēties attēlus kuru nosaukums sākas ar vajadzīgo burtu.

7.Valodas un runas korekcija pēc Marijas Montessori metodes

Montesori pedagoģija var palīdzēt bērnam, atbilstoši sekmējot viņa „mācīšanās” pirmsskolas vecumā un vienlaikus veicinot bērna pašapzināšanos un viņa personas nostiprināšanos. Montesori respektē bērnam cilvēku tā veselumā, visvairāk brīdinot no piespiešanas un vienpusīguma. Viņa mazam bērnam piedāvā sagatavotu vidi, kurā jau no paša sākuma atrodoties bērns var pierast pie cilvēka raksturīgas brīvības un saistībām kuras uzņemas viņš pats. Viņa respektē bērna tieksmes pēc neatkarības un pielāgošanās sabiedrībai. Viņa nespiež bērnu kaut ko darīt, sargā to no agrīnas agresivitātes vai no nedrošības attīstības briesmām. M.Montesori parādīja, ka radināt bērnu pie brīvības un saistībām, kā viņu respektēt un palīdzēt viņam ar cieņu iekļauties cilvēku sabiedrībā. Viņas pedagoģija kalpo bērnam un kalpo arī cilvēcei, kura atjaunoties spēs tikai ar bērnu palīdzību. Līdztekus individuālajai attīstībai viņa sekmē bērna vecumam atbilstošu sociālu un emocionālu attīstību.

M.Montesori ir itāļu ārste un psiholoģe, kura strādāja ar bērniem, kuriem bija dažādas attīstības problēmas un sāka veidot jaunu atveseļošanas pedagoģijas metodi. Taču viņa atskārta, ka viņas sakārtotais materiāls ir noderīgs bērnu attīstībai. Jāpiemin, ka tas bija pagājušā gadsimta sākumā.

Viņas materiāla obligātas daļas ir:

- sensorais, jeb sajūtu materiāls;
- praktiskās dzīves materiāls;
- matemātiskais materiāls;
- valodas attīstības materiāls;
- kosmiskais, jeb pasaules izziņas materiāls.

Tas izskatās vienkārši. M.Montesori pedagoģijas balstās uz sensitīvo attīstības posmu teoriju- atbilstošā vecumā, bērnam tiek piedāvāts tieši tas, kas viņam tajā brīdī vajadzīgs. Bērni vēlas darīt to, ko viņi dara. M.Montesori ilgi vērojusi bērnus savā skolīnā un nākusī pie secinājuma, ka svarīgi ir vingrinājumi pirkstu sīkās muskulatūras attīstībai, tātad valodas attīstībai. Katrai lietai ir savs pielietojums. Materiāla uzbūve balstās no konkrētā un vienkāršā uz ko sarežģītu un abstraktu. Piemēram mācoties burtus bērns ar pirkstu velk pa smilšpapīra burtu, bet vēlāk jāatrod starp citiem burtiem, bet tad šis burts jāuzvelk uz papīra.

Materiāls ir pagatavots tā, lai atbilstu bērna attīstības pakāpei, lai saplūstu ar bērnu. Materiāls ir precīzs roku darbs no dabiskām izejvielām.

Tāpat ļoti svarīgi, ja tā varētu teikt disciplīna, valda sapratne, savstarpēja cieņa starp pedagogu un bērnu, klusums. Bērns mācās būt kārtīgs. Pēc M.Montesori metodēm bērns pats izvēlas ar ko darboties, tik ilgi cik pats grib, bet ir jāievēro noteikumi, kam šis materiāls ir

paredzēts. Kas ir ļoti interesanti, ka visi materiāli ir veidoti tā, kad bērns darbojoties pats pasaka savu kļūdu, bet kļūda ir stimulējošs nākošajam mēģinājumam. Bērnam jāpalīdz tikai tik daudz, lai tālāk viņš varētu darboties patstāvīgi.

Šāda vide ļoti palīdz bērnam harmoniski attīstīties.

Ja pieaugušie māca pareizu valodu bērna pirmajā dzīves gadā, viņa attīstība norisinās normāli. CNS (centrālā nervu sistēma) viegli pakļaujas trīņam tieši notiekot dabiskajiem procesiem, ja nav treniņa, attīstība aizkavējas. Runa attīstās atdarinot. Sākumā tā ir artikulācija. Vidi, kur bērns aug sauc par dabisko vidi.

Bērna runas attīstība ir dzimtās valodas apguves process, kur bērns izmanto valodu kā izzināšanas līdzekli. Valoda kļūst par sevis izzināšanas un iepazīšanas procesu.

Ir posmi, kur valodas vislabākie apstākļi bērna psihes attīstībai noteiktos virzienos un dažreiz šie apstākļi ir īslaicīgi ar pārejošu raksturu. Šādus vecuma posmus, kad ir optimālie apstākļi noteiktu psihisko īpašību attīstīšanai sauc par *sensitīviem*.

Valodas attīstībā šis sensitīvais periods ir no 0- 6 gadiem. Liela nozīme runas attīstībā ir apstākļiem un videi, kā arī paša bērna aktivitātei. Vispusīga attīstība – pilnvērtīga runas attīstība. Valodai jābūt ar tīru un skaidru visu dzimtās valodas skaņu izrunu, noteiktā tempā, skaļumā, izteiksmīgumu, gramatiski pareizai. Svarīgi, lai saprastu bērna runu (domu) ko viņš saka, savādāk iespējams viņā neviens neklausīsies.

Marija Montesori zināja, ka bērnu runas attīstība ir svarīga no redzes, dzirdes un kustības sajūtas. Runas centrs ir saistībā gan ar roku, gan ar kāju centriem, tādēļ ‘’ roku un kāju pareizi metodiski vingrinājumi labvēlīgi ietekmē bērnu runu kopumā un palīdz tās defektu labošanā’’[-21].

Sākot nodarbību bērniem ir jāpaskaidro kuru skaņu izrunā nepareizi un tās cēloni.

Mērķi :

1.Palīdzēt bērnam pārvarēt grūtības skaņu izrunāšanā, saklausīšanā, latviešu gramatikas apgūvē, veicināt raitu runu.

2.Sagatavot bērnu dzimtās valodas apguvei.

Uzdevumi:

1.Izprast traucējumu iemeslu, izstrādāt valodas korekcijas plānu.

2.Mērķtiecīgi veikt valodu korekcijas darbu.

3.Izmantot Montesori praktiskās dzīves vingrinājumus bērna personības veidošanā un valodas attīstībā, un runas korekcijā. Var spēlēt klusuma spēles kurām ir vairāki posmi:

a) bērns ieklausās klusumā;

b) bērns izjūt klusumu;

c) bērnam jādzird čuksti.

Šīs spēles ir nomierinošas, izkopj dzirdi, attīsta spēju koncentrēties, ļauj iepazīt jaunas izjūtas, nostiprina pašdisciplīnu. Ja es gribu, es varu būt kluss.

4. Izmantot sensorās attīstības un valodas attīstības savstarpējo ietekmi runas traucējumu profilaksē un korekcijā.

5. Izmantot Montesori klasiskās, pielāgotās metodes.

6. Iepazīstināt vecākus ar korekcijas metodēm un iesaistīt kopējā sadarbībā. Veicināt sekmīgu korekcijas darba sekmīgu norisi.

Lai varētu īstenot iepriekš minētos mērķus un uzdevumus, nepieciešams:

1. Attīstīt redzes uztveri:

- mācīt attiecināt vārdu uz vajadzīgo priekšmetu;
- mācīt ātri pazīt zināmus priekšmetus attēlā;
- mācīt pazīt priekšmetus, kuri attēloti simboliski (kontūrlīnija, punktota līnija);
- mācīt pazīt konturālus priekšmetus, kas attēloti viens uz otra;
- mācīt bērnam dažādām redzes operācijām;
- salikt priekšmetus no atsevišķām nozīmīgām daļām;
- mācīt atrast iztrūkstošos mozaīkas gabaliņus un ielikt atbilstošajā vietā;
- mācīt atrast un ievietot atsevišķu elementu kopējā attēlā;
- mācīt atrast līdzīga materiāla (koks, plastmasa) burtus;
- mācīt atrast tādu pašu drukāto burtu;
- mācīt bērnam izmantot kustīgo alfabētu, atdarināt (salikt) vārdu pēc parauga.

2. Attīstīt taktīlās uztveres spējas:

- mācīt noteikt priekšmetu pēc taustes;
- mācīt pazīt priekšmetu starp daudziem citiem;
- mācīt atrast priekšmetu pēc faktūras;
- mācīt atrast priekšmetu starp diviem līdzīgiem;
- mācīt atrast priekšmetu pēc izmēra.

3. Attīstīt dzirdes uztveri:

- Mācīt atrast apkārtējos trokšņus- pēc dzirdes noteikt skaņas avotu. Lai attīstītu valodu jāattīsta maņas. Pats galvenais ir mācīt bērnam orientēties pasaulē. Ja taustes maņa labi attīstīta, tā veicina domāšanu, tā ir pamats radošai, īstai domāšanai, nevis tikai informācijas savākšanai.

Galvenais pamatprincips- nelikt darīt to, ko neesi darījis pats. Sarunāties un izprast bērnu nav viegli. Neder ja runā tikai viens pieaugušais, tad nav kontakta un darbs neveicas.

Strādājot ar maņām bērnam jārada iespēja izpētīt dabiskas faktūras (bērns iepazīstas, bet pēc tam arī aizsietām acīm mēģina atpazīt). Svarīgi, lai darbojas abu roku pirksti. Der te ļoti

labi "burvju maisiņš" (maisiņā jāatpazīst ievietotais priekšmets). Taustes maņa un redzes maņa ir cieši saistītas, taču redze dominē pār citām maņām. Taustes, ožas, dzirdes, maņas attīstās ar šādiem vingrinājumiem (var arī aizsienot bērnam acis):

- Mācīt noteikt trokšņa virzienu, kur noslēpta rotaļlieta;
- Pēc dzirdes atšķirt kurš tevi sauca;
- Mācīt saklausīt, kurš priekšmets skan līdzīgi kā piedāvātais;
- Mācīt rīkoties pēc mutvārdos izteikta norādījuma;
- Mācīt pēc kārtas atkārtot vienzīmju skaitļus pareizā secībā turp un atpakaļ;
- Mācīt aprakstīt piedāvāto situāciju, izmantojot vārdus, kas atklāj jūtas;
- Mācīt pēc lasītā teksta veidot spriedumus par dzīves situācijām;
- Mācīt loģiski pabeigt teikumu;

4.A. Redzes atmiņa:

- * Atkārtot, iegaumēt kaut ko par priekšmetu, attēlu;
- * Atrast noteiktu attēlu starp citiem;
- * Atcerēties, iegaumēt attēlus ar sugas un dzimtes īpatnībām (mēbeles, transports);
- * Iegaumēt priekšmetus, kas nav saistīti savā starpā;
- * Iegaumēt un atrast noteiktas ģeometriskas formas;
- * Iegaumēt pamatkrāsas.

5.B. Dzirdes atmiņas attīstīšana

1.paņēmiens- atkārtot aiz logopēda teikumus, kuros pieaug vārdu skaits.

2.paņēmiens- trenējot mehānisko atmiņu, māca atcerēties vārdu rindu.

Dzirdes maņu attīsta ar ļoti maigām skaņām (atskaņo ar zvaniņiem, arfu, ritmiskās spēles). Daudz jādzied noteiktā ritmā. Ļoti svarīga ir balss, tās tembrs un stiprums. Mājās var likt bērnam aiz durvīm saklausīt un atšķirt mājinieku balsis. Vēl bērns skatoties klausās kā skan dažādi priekšmeti, kad pie tiem piesit, pēc tam atgriežoties jāpasaka, kas skanējis, dažādi metāla trauki. Ar aizsietām acīm jānosaka, kāds mūzikas instruments skan. Bērnam jāamāca ar kājām un plaukstām izsist dažādus ritmus.

- Attīstīt atmiņu par stāstījumu.

6.Attīstīt vispārējo motoriku:

- Mācīt bērnam koordinēt roku un kāju kustību;
- Mācīt izpildīt kustības dažādā tempā;
- Attīstīt līdzsvaru;
- Mācīt brīvi darboties ar priekšmetiem.

7.Attīstīt sīko motoriku:

- Rokas plaukstas masāža no pirkstgaliem uz plaukstu;
- Mācīt bērnam koordinēt acu un roku kustības;
- Mācīt lasīt sīkus priekšmetus;

- Darbs ar plastalīnu. Darbojoties ar plastalīnu bērni paši izvēlas krāsu. Veido figūriņas paužot savas izjūtas- dusmas, prieku u.t.t.. bērnam nevajag traucēt ar jautājumiem. Nobeigumā visus darbus sakārto izstādei, un katrs bērns pastāsta kāpēc veidots tieši tas. Lielākiem bērniem var pajautāt kā viņi jutušies veidojot šo darbiņu.

- Izgriešana, apvilšana. Bērni zīmē ar krāsām un veido kompozīcijas no sagriezta vai saplēsta papīra. Nedrīkst aizmirst pēc tam visu pārrunāt. Tas palīdz izzināt bērnu. Bērns arī bez šķēru palīdzības var veidot savu vizītkarti, u.t.t..

PRAKTISKĀ DAĻA

Logopēdiskās programmas īstenošanas plāns.

Veidot psiholoģisko bāzi:

1. Attīstīt redzes uztveri. Mācīt:

- attiecināt vārdu uz priekšmetu (priekšmeta izzināšana- gnozes);
- ātri atpazīt priekšmetu attēlā;
- atpazīt simboliski attēlotos priekšmetus (punktota līnija, kontūrlīnija);
- atpazīt kontūrālos priekšmetus (attēloti viens aiz otra);
- dažādām redzes operācijām- praxis- attiecināšana uz doto priekšmetu;
- salikt priekšmetu no darbojošām nozīmīgām daļām;
- atrast iztrūkstošo mozaīkas gabaliņu;
- atrast elementu kopējā attēlā;
- atrast vienāda materiāla priekšmetu burtu (audums, koks, plastmasa);
- atrast vienādus drukātos burtus.

2. Attīstīt taktilās uztveres spējas. Mācīt:

- noteikt priekšmetu pēc taustes;
- atpazīt priekšmetu starp daudziem citiem;
- atrast pēc faktūras;
- atrast starp diviem līdzīgiem;
- atrast priekšmetu pēc izmēra.

Izmantot var Montesori sajūtu materiālus “Taustes dēlīšus”, “Taustes tāfelītes”, “Ģeometriskos ķermeņus”, “Noslēpumainos maisiņus”.

3. Attīstīt dzirdes uztveri. Mācīt:

- atšķirt apkārtējos trokšņus;
- noteikt trokšņa virzienu;
- atšķirt, kurš tevi sauc (rotaļa dzirdes uztverei);
- saklausīt, kurš priekšmets skan līdzīgi kā piedāvātais;
- rīkoties pēc mutvārda norādījuma;
- atkārtot vienzīmju skaitļus pareizā secībā turp un atpakaļ;
- no priekšmetiem izvēlēties to, kura nosaukumu izsaka vārds;
- identificēt, detalizēt aprakstīto priekšmetu;
- aprakstīt piedāvāto situāciju, izmantojot vārdus, kas atklāj jūtas;
- pēc lasītā teksta veidot spriedumus par dzīves situācijām;
- loģiski pabeigt teikumu, stāstu, saklausīt nepareizības un tās norādīt

Izmantot Montesori sajūtu materiālu "Trokšņu cilindru".

4. Attīstīt vispārējo motoriku. Mācīt:

- koordinēt roku un kāju kustības;
- izpildīt kustības dažādā tempā;
- attīstīt līdzsvaru;
- brīvi darboties ar priekšmetiem;

Izmantot Montesori sajūtu materiālus un praktiskās dzīves vingrinājumus.

5. Attīstīt sīko motoriku:

- rokas plaukstu masāža no pirkstgaliem uz plaukstu;
- koordinēt acu un roku kustības;
- darbs ar plastalīnu, apvilšana, izgriešana;
- pirkstu rotaļas attīstot valodu.

RUNAS ATTĪSTĪBAS VEICINĀŠANAS DARBA PAŅĒMIENI.

1. Bagātināt sajūtu pieredzi.
2. Vispirms iemācīt vienkāršas darbības, ikdienas lietas.
3. Precizēt skaņu izrunu, diferencēt tās;
4. Attīstīt optisko uztveri un analīzi. Mācīt orientēties plaknē, telpā, apkārtņē.
5. Veidot dialogu ar pieaugušo.
6. Attīstīt pirkstu sīko muskulatūru.
7. Vingrināt artikulācijas aparātu, apgūt pareizu skaņu artikulāciju.
8. Paplašināt vārdu krājumu, apgūt prasmi izrunāt sarežģītus vārdus.
9. Attīstīt saistīto runu.
10. Apgūt elementārus gramatikas likumus.
11. Attīstīt fonemātisko dzirdi un fonemātisko analīzi.
12. Attīstīt elpošanas un balss aparātu (balss tembru, tempu).
13. Mācīt izprast runas instrukciju.
14. Attīstīt ritma izjūtu.
15. Nostiprināt motorisko koordināciju.
16. Veidot izpratni par jēdzieniem.
17. Mācīt stāstīt un veidot izteiksmīgu runu (ievērot loģiskās pauzes).
18. Padziļināt zināšanas par lietu vidi, norisēm un likumsakarībām dabā.
19. Attīstīt spēju spriest, analizēt un sintezēt.
20. Attīstīt fantāziju, veidot stāsta notikumu secību.
21. Mācīt izteikt iespaidus ar vārdiem.
22. Veicināt domāšanas procesu attīstību.

RUNAS ATTĪSTĪŠANA 4- 5 GADUS VECIEM BĒRNIEM.

- Pilnveidot prasmi diferencēt pēc dzirdes īsos un garos patskaņus, līdzskaņu kopas: p- b, t-d, z-ž, s-s, s-c, s-ž, c-č, dz- z, dž-ž.
- Vingrināt regulēt balss stiprumu, ātrumu, lietot intonatīvos izteiksmes līdzekļus, atdarināt ar balsi dažādus jūtu stāvokļus.
- Vingrināt lietot: bērnu dārza apkārtnē esošos māju(ielu) nosaukumus, savu adresi; pieaugušo darbu, kas saistīts ar lauksaimniecības produktu pārstrādi, zvejniecību, apzīmējumus, profesijas rūpnīcās; medicīnas instrumentu nosaukumus; tautas mākslas izstrādājumu nosaukumus;
- Vārdus, kas saistīti ar dzīvo un nedzīvo dabu.
- Lietot vārdus, kas apzīmē- priekšmetu un dzīvu būtņu, nedzīvas dabas objektu īpašības atbilstoši gadalaikam; cilvēku rakstura īpašības atbilstoši gadalaikam; cilvēku rakstura īpašības, kas saistītas ar noteiktu profesiju, emocionālo stāvokli, rīcības motīviem.
- Aktivizēt vārdus, kas norāda vietu, laiku, veidu un mēru (saistībā ar orientēšanās virzienu, atrašanos telpā).
- Aktivizēt vārdus, kas izsaka darbības saistībā ar pieaugušo darbu, transporta kustību, vadīšanu, dabas norisēm dažādos gada laikos, dzīvnieku darbību, kustību.
- Lietot vārdus, kas biedrojas ar ģenitīvu un kurus lieto, norādot vietu, laiku, veidu.
- Aktivizēt salikto prievārdu (viņpus, augšpus) lietošanu.
- Veicināt vārdu nozīmju izpratni pēc konteksta, tos skaidrot.
- Vingrināt īpašības vārdu salīdzināmo pakāpju veidošanā.
- Vingrināt salikteņu veidošanā.
- Vingrināt pareizi lietot darbības vārdus īstenības izteiksmē, pavēles izteiksmē.
- Vingrināt pareizi lietot prievārdus, kas biedrojas ar ģenitīvu.
- Rosināt veidot vienkāršus un saliktus sakārtotus teikumus, ja doti teikuma locekļi.
- Vingrināt lietot saliktus sakārtotus teikumus, izmantojot īpašības vārdu salīdzināmās pakāpes, ar dažādiem sakārtojuma un pakārtojuma saikļiem.
- Rosināt atstāstīt tuvu tekstam literāros darbus, ievērojot darbības secību un teksta īpatnības, izmantojot tiešo runu.
- Vingrināt veidot pieredzes stāstus vēstules formā.
- Vingrināt veidot sižetiskus stāstus par attēlu sērijām(2-3), ietverot radošos elementus.
- Vingrināt veidot sižetiskus stāstus par rotaļlietām, priekšmetiem.

- Atbalstīt vēlmi sacerēt pasakas, stāstus pēc literārā darba motīviem, ja doti galvenie varoņi, tēma, pēc sakāmvārda, atklājot to domu.
- Rosināt stāstījumā ievērot: literāro tēlu raksturošanas kompozīciju, literāro tēlu raksturošanas paņēmienus atbilstoši literārajam žanram.
- Veicināt stāstījuma izmantot tēlainās izteiksmes līdzekļus: epitetus, personifikācijas, salīdzinājumus.

Secinājumi un ieteikumi

Secinājumi:

1. Bērna valodas attīstības veicināšanā liela loma ir pedagoga personībai un meistarībai, sistemātiski stimulējot katra bērna izaugsmi.
2. Pieaugušais ir runas paraugs saskarsmē ar bērniem.
3. Svarīgi ir saskatīt, novērot, iepazīt māku analizēt, salīdzināt un vispārināt valodas attīstību. Veidojas prasme uzdot jautājumus, labot kļūdas, papildināt citu teikto.
4. Pirmsskolas skolotājs labo bērna runas kļūdas, nenoliedzot bērna izteikto domu, bet virzot uz pareizu valodu.
5. Bērna intelektuālās attīstības līmenis ir atkarīgs no valodas attīstības līmeņa.
6. Valoda bērnam ir kā sadarbības partneris ar pieaugušo.

Ieteikumi:

1. runājiet izteiksmīgi, jo bērnam tas patīk: tas palīdzēs viņam izprast valodas melodiskumu, un lietot valodu efektīvāk;
2. palīdziet bērnam saprast, ka sarunāties ir patīkami: iedrošiniet viņu uz dažāda veida savstarpējiem kontaktiem
3. sarunājieties ar bērnu, kā jūs to parasti darāt, izmantojot vienkāršus vārdus un gramatiski pareizus teikumus, neatdarinot "maza bērna runu";
4. bagātiniet bērnu vārdu krājumu;
5. izskaidrojiet vārdus, ko viņš nesaprot;
6. atkārtojiet pareizi vārdus, kurus viņš izrunā nepareizi;
7. māciet bērnam stāstīt stāstiņus, palīdziet viņam izskaidrot viņa domas un sajūtas.
8. lasiet kopā stāstus, atstāstiet fragmentus, kopā veidojiet stāstiņus; šādā veidā jūs rosināsiet bērna pozitīvu attieksmi pret valodu un lasīšanu.

Izmantotā literatūra

1. Apele.A. Runas māksla- R: Zvaigzne 1982(bibl)
2. Autoru kolektīvs „Es gribu iet skolā” R:Rīga 2003- 178
3. Autoru kolektīvs „Skola visiem, palīgs pedagogiem, psihologiem un vecākiem” – R:SAC 2002- 391
4. Baumanē A. „Izrunā un raksti pareizi”- R: Zvaigzne ABC- 1997- 59
5. Baumanē A. „Skaņu izrunas traucējumu novēršana bērniem” – R:Zvaigzne 1976- 48
6. Draviņa V.R. „No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem” R:Zvaigzne 1992- 415
7. Gudjons H. „Pedagoģijas pamatatziņas” R:Zvaigzne ABC 1998- 394
8. Ģimenes enciklopēdija 3 sējumos. 1 sējums –R:Latvijas enciklopēdija 1990- 821
9. Helminga H. „Montesori pedagoģija”- R:Jumava 2006- 150
10. Hodoņonika L.,Hodoņonika.i., Staļģe L., Morirandre R. „Sociālais pedagogs un bērns ar valodas traucējumiem”- R:RASA ABC 2002- 141
11. Jurgena „Vispārīgā pedagoģija”R:RĪGA 2002-
12. Klaniņa V., Skrube Dz. „Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika”- R:Zvaigzne 1983- 167
13. Korbe.V „Programma skaņu izrunas un runas kultūras attīstīšanai pa pakāpēm pirmsskolas vecuma bērniem un bērniem ar izrunas traucējumiem” R:RĪGA 2007- 50
14. Lagzdiņa S. „Latviešu valodas kultūras jautājumi”17 laidieni- R:Avots 1982- 278
15. Latviešu valodas vārdnīca A- Ž R:Avots 1987
16. Latviešu valodas vārdnīca, Amerikas latviešu apvienība 1993
17. Liepiņa S. „ Speciālā psiholoģija.(Bērni ar garīgās attīstības traucējumiem)” R:Raka 2003- 313
18. Loja I. „ Latviešu valodas kultūras jautājumi 140laidieni” R:Liesma 1978- 268
19. Ļubļinska A. „Bērnu psiholoģija” R:Zvaigzne 1979- 379
20. Nelsone S. „Burti visi 33” R:Raka 1998- 102
21. Pirmsskolas izglītības programma
22. Ptičkina I. „Lasīšanas mācība sākumskolā” R:Pētergailis 1999- 112
23. Puškarevs I „Attīstības psiholoģija” R:Raka 2001- 86
24. Reformatskis A. „Ievads valodniecībā” R:Zvaigzne 1975- 438
25. Svence G. „Attīstības psiholoģija” R:Zvaigzne AB 1999- 158
26. Spoks B. „Bērns un viņa kopšana” R:Aplis 2001- 463
27. Špona A. „Audzināšanas process teorijā un praksē” R:Raka 2004- 190
28. Svešvārdu vārdnīca Dr.Philinga, J.Baldunčika redakcija Jumava 1999

29. Vorobjovs A. „Psiholoģijas pamati” R:Mācību apgāds 1996- 323

30. Zelmenis V. „Pedagoģijas pamati” R:Raka 2000- 291

31. Žukovs L.”Ievads pedagoģijā” R:Raka 1999- 223

Avoti:

Mans mazais 01.10.,05.10.

Pirmsskolas izglītība 05.04., 06.02.

[Htp://www.maras.lv//](http://www.maras.lv//)

PIELIKUMI

Pielikums Nr.1

Valodas normālas attīstības kritēriji

Sešos mēnešos.

Receptīvā valoda (*receptīvs* –uzņēmīgs, atsaucīgs; *receptors* – nervu šķiedras gals, kas uztver kairinājumus un pārveido tos nervu impulsos):

- Pievērš uzmanību apkārtējām balsīm, atšķir svešas balsis;
- Reaģē uz sejas izteiksmi, saprot vecāku žestus;
- Rotaļa ku- kū;
- Pagriežas pret skaņas avotu;
- Reaģē atbilstīgi uz draudzīgu vai dusmīgu balsi;
- Pievēršas, kas sauc vārdā.

Ekspresīvā valoda (franciski *ekspresiv* –izteismīgs, tāds, kam piemīt ekspresija – izteismība, jūtu pārdzīvojumu paušana):

- Balsī izsaka dažas skaņas;
- Lallina, imitē skaņas un zilbes;
- Balsī atsaucas uz pieaugušo smaidu, uzrunu;
- Balsī izsaka savas vēlmes;
- Imitē pieaugušo balsis.

Vienā gadā

Receptīvā valoda:

- Māj ar galvu atbildot uz vienkāršu jautājumu;
- Uzaicināts parāda degunu, acis, muti;
- Atsaucas uzaicinājumam un pilda norādījumus.

Ekspresīvā valoda:

- Imitē zilbes un vārdus ko runā pieaugušie;
- Saprotami izrunā tik dažus vārdus;
- Apmēram desmit vārdu krājums.

Vienā gadā sešos mēnešos

Receptīvā valoda:

- Reakcijas norāda, ka uztver apkārtējās emocijas;
- Parāda nosauktos objektus;
- Saprot visvienkāršākos jautājumus;
- Ar galvas mājieniem norāda jā/ nē.

Ekspresīvā valoda:

- vārdu krājumā trīsdesmit vārdi;
- Lieto jēgpilnus žestus, rāda ko vēlas;
- Izrunā divus saistītus vārdus;
- Sāk identificēt objektu jautājot "Kas tas?"

Divos gados

Receptīvā valoda:

- Rīkojas atbilstoši vienkāršiem norādījumiem;
- Saprot apmēram trīssimti vārdus;
- Klausās vienkāršu stāstījumu;
- Atšķir vienkāršus rīkojumus;
- Parāda pazīstamus priekšmetus attēlos;

Ekspresīvā valoda:

- Apmēram piecdesmit vārdu krājums;
- Kombinē divus- trīs vārdus;
- 65% runas ir saprotama;
- Balsī saka "nē";
- Izmanto valodu, lai darītu zināmas savas vēlmes;
- Atbild uz vienkāršiem jautājumiem par sevi;
- Izsaka noliegumu.

Divos gados sešos mēnešos.

Receptīvā valoda:

- Saprot piecsimti vārdus;
- Izpilda rīkojumu, kas sastāv no divām daļām;
- Saprot jēdzienu "viens", "visi";
- Klausās 5- 10 minūšu stāstījumu.

Ekspresīvā valoda:

- Vārdu krājumā apmēram divsimt vārdi;
- 70 % runas saprotama;
- Atkārto teikumus, kuru garums ir septiņas zilbes;
- Rāda ar pirkstiem savu gadu skaitu;
- Teikumos ir teikuma priekšmets un izteicējs;
- Izmanto trīs līdz četrus vārdus teikumā;
- Sāk lietot vietniekvārdus "viņš", "viņa";
- Paskaidro parasto objektu pielietojumu (dakšiņa, mašīna);

- Nosauc objektus atkarībā no pielietojuma;
- Atbild uz jautājumiem "kurš?", "kas?";
- Izsaka vārdos vajadzību uz podiņu;
- Pasaka savu dzimumu;
- Skaita līdz "3";
- Sāk lietot daudzskaitli;
- Lieto prievārdus "uz", "zem".

Trīs gados.

Receptīvā valoda:

- Saprot apmēram deviņsimt vārdus;
- Klausās stāstījumu divdesmit minūtes;
- Saprot jēdzienus "uz", "iekšā", "zem", "liels", "mazs".

Ekspresīvā valoda:

- Vārdu krājumā apmēram piecsimt vārdi;
- 80 % runas saprotama;
- Teikumā ir teikuma priekšmets, izteicējs, papildinātājs;
- Skaita bērnu pantiņus;
- Rotaļājās ar skaņām vārdos un zilbēs, kurām nav jēgas;
- Teikumā izmanto "nē", "nav";
- Atbild uz vienkāršiem jautājumiem, kas sākas ar "kas?", "kur?", "ko?", "cik daudz?";
- Izmanto īpašības vārdus;
- Pareizi lieto darbības vārdus pagātnes formā;
- Lieto vietniekvārdus.

Trīs gados sešos mēnešos.

Receptīvā valoda:

- Saprot vienu tūkstoti divsimt vārdus;
- Saprot jēdzienus "priekšā", "aizmugurē", "ciets", "mīksts";
- Izpilda rīkojumus kuri ietver trīs darbības vārdus.

Ekspresīvā valoda:

- Izmanto astoņsimts vārdus;
- Teikumā četri līdz pieci vārdi;
- Uzdod jautājumus "kas?", "ko?";
- Papildina teikumu ar pēdējo vārdu;
- Skaita trīs objektus norādot uz katru;

- Pareizi lieto lietvārdus daudzskaitlī.

Četros gados.

Receptīvā valoda:

- Saprot 1500 līdz 2000 vārdus;
- Saprot "ja...tad" jēgu;
- Pazīst vismaz vienu krāsu.

Ekspresīvā valoda:

- Lieto vietniekvārdus "viņš/ viņa";
- Izmanto saikli "tādēļ, ka";
- Sāk parādīties jautājums "Vai bija?".

Četros gados sešos mēnešos.

Receptīvā valoda:

- Parāda noteiktu formu, ja to nosauc;
- Saprot jēdzienus "starp", "virs", "zem", "augša", "apakša";
- Saprot skaitļa "3" nozīmi.

Ekspresīvā valoda:

- veido teikumus no četriem līdz septiņiem vārdiem;
- Runa ļoti skaidra;
- Atbild uz jautājumu "Cik tālu?";
- Saskaita četrus objektus;
- Iemācās skaitīt līdz desmit;
- Atkārto četrus nosauktos skaitļus;
- Lieto jautājumus, kas sākas ar "Vai?";
- Lieto formas "būtu", "varētu";
- Sāk lietot īpašības vārdu salīdzināšanas formas.

Piecos gados.

Receptīvā valoda:

- Saprot 2500- 2800 vārdus;
- Izpilda sarežģītākus trīsdaļīgus norādījumus;
- Pazīst atskaņas;
- Pazīst galvenās krāsas;
- Saprot jēdzienus "smags", "viegls", "skaļš", "kluss", "vienāds", "nevienāds".

Ekspresīvā valoda:

- Nosauc vairākas krāsas;
- Atbild uz vienkāršiem jautājumiem "kad?", "cik bieži?", "cik ilgi?";
- Jautā par vārdu nozīmi;
- Pareizi izstāsta garu stāstu;
- Saskaita desmit objektus;
- Var nosaukt pirmo, vidējo un pēdējo objektu virknē;
- Lieto darbības vārdu nākotnes formā;
- Saskaņo īpašības vārdus un lietvārdus;
- Atvasina lietvārdu "- tājs".

Sešos gados.

Receptīvā valoda:

- Saprot 13000 vārdus;
- Saprot pretstatus ātri/ lēni, vienāds/ atšķirīgs, vakar/ šodien, vairāk/ mazāk, daudz/ maz, pirms/ pēc;
- Saprot skaitļu jēdzienus līdz 10;
- Pazīst metāla naudu;
- Parāda pusi, veselo, labo un kreiso pusi;
- Sakārto objektus pēc to formas un krāsas.

Ekspresīvā valoda:

- Var atbildēt uz jautājumu "Kas būtu ja...?";
- Saskaita divpadsmit objektus;
- Iemācās skaitīt līdz trīsdesmit;
- Nosauc visus alfabēta burtus; Raksturo priekšmetu līdzīgās un atšķirīgās īpašības;
- Raksturo novietojumu vai virzību "caur", "projām", "pretī", "pāri";
- Nosauc objektu stāvokli "pirmais", "otrais", "trešais";
- Secīgi nosauc nedēļas dienas;
- Sāk lietot apstākļa vārdus ("lēnām");
- Skaidri izrunā "Z"

Sešos ar pusi gados

Ekspresīvā valoda:

- Skaidri izrunā v/ t/ l/ ž/ š.

Septiņos gados.

Receptīvā valoda:

- Saprot 20000 līdz 26000 vārdus;

- Saprot aptuvenus laika intervālus un gada laikus;
- Uztver kļūdas citu cilvēku izrunā;
- Atšķir labo no kreisās puses.

Ekspresīvā valoda:

- Teikumus veido no septiņiem un vairāk vārdiem;
- Secīgi formulē iepriekšējo un nākamo teikumu norisi “Kas nāk pēc pieci?”, “Kāda diena ir pēc trešdienas?”;
- Lieto žargona vārdus;
- Iemācās skaitīt līdz simts;
- Sāk izmantot pabeigtos laikus (“es esmu izdarījis”, “biju pamanījis”);
- Pareizi lieto gramatikas formas (tai skaitā ciešamo kārtu, darbības vārdu laikus, īpašības vārdu pakāpes, apstākļa vārdus).

Septiņos ar pusi gados

Receptīvā valoda:

- Iemācās pazīt runātāja nolūku pēc neverbālām norādēm: runas ātruma, skaļuma, balss toņa, uzsvāriem, atsevišķu vārdu ilguma, intonācijas, pauzēm, konteksta, žestiem, pozas, sejas izteiksmes, acu kontakta un ķermeņa kustībām.
- Iemācās saprast homonīmus (gr.val.homos- tas pats, onoma- vārds; tādi paši, tie paši vārdi. Raksturo no skanējuma viedokļa= vienādi skanējuma ziņā, nozīmes ziņā tie tādi nav, jo starp nozīmēm nav sakara. Vārdi ar vienādu skanējumu un vienādu rakstījumu, bet ar savstarpēji nesaistītām nozīmēm. Piem. Piecas spāres nometās uz spāres gala.), vārdus kuriem ir divas nozīmes, idionomas (gr.idionoma, savdabīgs izteiciens- tikai attiecīgai valodai raksturīga nedalāma vārdkopa, kuras nozīme atšķiras no to atsevišķo vārdu nozīmes, kas šo vārdkopu veido, piem. Latviešu teiciens’ palikt ar garu degunu.’), metaforas (gr. Metafora pārnesums] tēlainis izteiciens a) vārda plašāka nozīme- katra alegorija, jēdziena tēlainis izteikums; b) vārda vai izteiciena lietošana pārnestā nozīmē, t.i., kāda cita priekšmeta, parādības raksturīgo iezīmju attiecināšana uz doto priekšmetu, parādību. Piem.jūras vaidi; dzelzs griba, nozīmes pārnesuma pamats ir līdzība vai kontrasts) , sakāmvārdus un parunas.

Ekspresīvā valoda:

- Skaidri izrunā z/ s/ r;
- Iemācās runu pielāgot tam, ar ko runā, kas tiek teikts, sarunas tematam, tās mērķim, laikam un apstākļiem.

Pielikums Nr.2.

**PROGRAMMA BĒRNU APMĀCĪBAI AR VALODAS SISTĒMAS
NEPIETIEKAMU ATTĪSTĪBU**

II PAKĀPE

I ETAPS

1. Paplašināt un aktivizēt vārdu krājumu.

2. Iemācīt bērniem patstāvīgi veidot teikumus- vienkāršus paplašinātus, sastāvošus no 3- 5 vārdiem.

Teikumā pēc darbības demonstrējuma vai attēla veidot:

- nominatīva locījums lietvārdam un darbības vārds īstenības izteiksmes tagadnē un papildinātājs akuzatīva locījumā (māte ada zeķi);
- lietvārds nominatīvā un darbības vārds īstenības izteiksmē tagadnē un dievvārdi (māte ada zeķi Ilzei);
- lietvārds nominatīvā un darbības vārds īstenības izteiksmes tagadnē un papildinātājs I. Instrumentāļa locījumā (tēvs rok dobi ar lāpstu).

3. Vārdu darināšana:

- sieviešu dzimtes lietvārdi vienskaitlī un daudzskaitlī (egle, egles);
- vīriešu dzimtes lietvārdi vienskaitlī un daudzskaitlī (koks, koki);
- pamazināmās formas (māja, mājiņa).

II PAKĀPE

II ETAPS

1. Teikuma veidošana.

- lietvārdi nominatīvā un darbības vārdi un 1 vai 2 papildinātāji- „Zēns iet zvejojot zivis”;
- iemācīt novērtēt darbību;
- darbības vārdi ar priedēkļiem- ie, iz, at, aiz- „Jānis atver durvis, aizver, ieiet ģērbtuvē, Vilnis iziet uz ielas.”
- prievārdi- pie, uz, aiz, zem, ar, no- teikumā.

2. Lietvārdu un darbības vārdu veidošana.

- darbības vārdu nolieguma formas- „Es eju rotaļāties, es neeju rotaļāties”;
- darbības vārda locīšana (III personas vienskaitlis, I personas vienskaitlis) „Vilnis iet, es eju”;
- darbības vārdi īstenības izteiksmes tagadnes I personas vienskaitlis un daudzskaitlis (Es eju, tu dziedī).

3. Teikuma analīze.

Vārdu skaita noteikšana teikumā, zilbju noteikšana vārdā.

II PAKĀPE

III ETAPS

1.Vārdu darināšana, izmaiņas.

a) darbības vārdi īst.- vajadzības izteiksmē- jautājums: „Kas jādara? Bērni lasa sēnes. Mums jālasa sēnes”.

b) darbības vārda locīšana viensk.I, II, III personā- (es ēdu, tu, viņš).

2.Vārdu sastāvs? Skaņu izruna.

a) līdzskaņu kopu izruna zilbēs-

mna, mni, mne, mnu,

ska, ski, ske, sku,

pla,...

kla,...

b) mīksto līdzskaņu izruna un to diferencēšana ar cietējiem-

ļ, ņ, ķ, ģ

i- ļ, n- ņ, k- ķ, g- ģ

3.Teikumu saistība īsā stāstījumā.

4.Īsu tekstu mācīšana no galvas.

III PAKĀPE

I ETAPS

1.Skaņu analīze, nosaukto skaņu atšķiršana, skaņas izdalīšana no vārda(sākumā, vidū un beigās)

a) a u i e

b) m p t k , b d g h

c) s r z š

2.Leksiski- gramatiskā valodas attīstība.

a) dialogi (patstāvīga)- jautājumu un atbilžu veidošana,

b) teikumu veidošana- vārdu kārtība teikumā, savstarpējo locekļu saistījums dzimtē, skaitlī, locījumā,

c) stāstījums pēc sižeta un sēriju attēliem,

d) sagatavot stāstījumam (klausīta teksta atstāstīšana).

3.Iepazīstināt ar ģeometriskajām figūrām.

4.Paplašināt vārdu krājumu ar īpašības vārdiem-

Salīdzināšanas vingrinājumi- 9TUVU- TĀLU, SLINKS- ČAKLS, SMAGS- VIEGLS)

5.Jēdzieni- liels, vidējs, mazs.

III PAKĀPE

II ETAPS

1.Fonētikas vingrinājumi.

a) skaņu diferencēšana- s- š, z- ž, s- z, l- ļ.

b) vārdu analīze- skaņu neteikšana, darbs ar sloksnītēm.

2.Priekšmetu salīdzināšana pēc krāsas, formas, garuma, augstuma, platuma un garšas.

3.Vārdu krājuma paplašināšana ar vietniekvārdiem.

a) norādāmie- tas, tā, tie, tās,

b) piederības- mans, tavs, mani, tavi.

4.Darbības vārda locīšana daudzskaitlī-

(mēs ejam; jūs ejat; viņi, viņas iet)

5.Teikuma veidošana ar vienlīdzīgiem teikuma locekļiem.

(Inga lasa sēnes, ogas, čiekurus)

6.Darbības vārda pārveidošana tagadnes, pagātnes un nākotnes formā.

(Es lasīju, lasu, lasīšu)

7.Jēdzieni- laika izpratne-

(Vakar, šodien, rīt, pusdienās, no rīta, pēcpusdienā, vakarā)

8.Gadalaiki un to pazīmes.

9.Orientēšanās telpā

III PAKĀPE

III ETAPS

1.Iemācīt bērņus veidot saliktus sakārtotus un saliktus pakārtotus teikumus.

2.Teikuma veidošana ar saikļiem- (tāpēc ka, lai, vai. „Es paņēmu zīmuli, lai zīmētu”)

3.Darbs ar vārdiem, vārdu krājumu. Salikti vārdi.

4.Grupēšanas vingrinājumi.

5.Iemācīt patstāvīgi sastādīt stāstu, aprakstu.

6.Stāsta veidošana pēc sēriju attēliem.

7.Stāsta veidošana pēc redzētā, dzirdētā.

8.Dzejoļu mācīšana

9.Darbs pie skaņu izrunas.

10.Iemācīt bērņiem loģiski, secīgi izteikt savas domas notikumu aprakstos no apkārtējās dzīves.

Pielikums Nr.3

Veicu rotaļu: bērni stāv aplī ar seju pret centru. Viens no dalībniekiem met kādam bērnam pupu maisiņu, bumbu utt., nosaucot viņu vārdā. Bērns, kurš noķēris maisiņu met to nākamajam, utt. Piedāvāju variantu nosaukt otru mīlināmā vārdā (Jānis- Jānītis, Pēteris- Pēterītis.....).

Pielikums Nr.4

Bērni sēž aplī. Aplā vidū- mīksta rotaļlieta (kāds dzīvnieciņš). Bērni mēģina teikt mīļus vārdus, par katru izteikto vārdu bērns saņem vienu akmentiņu. Rotaļu beidzot akmentiņus noliek kaudzītē un saskaita. Pedagoģs saka: „Redziet, kā citi bērni pateica tikai dažus labus vārdus, kopā mums iznāca tik daudz! Es priecājos par jums, un arī citi dzīvnieciņi ir priecīgi”.

Bērni stāv aplī, dod cits citam bumbu un saka „Es tev dāvinu.....(piemēram bumbu), kad bumba pabijusi pie visiem bērniem, to dod atpakaļ un katram bērnam jāpasaka, ko viņš ar uzdāvināto lietu darīs.

Pielikums Nr.5

Lasītprasmes apguves pirmajā posmā bērni apgūst valodas skaņas un tām atbilstošus burtus. Mācību gada sākumā pirmais burts, ko piedāvāju bērniem apgūt ir burts „a „.

Mērķis: radīt priekšstatu par skaņu un burtu „A”, „a”.

Uzdevumi:

1. iepazīstināt ar skaņu ”A” un burtu „A”;
2. attīstīt fonemātisko dzirdi, prasmi saklausīt pirmo skaņu vārdā;
3. mācīt saistīt skaņu ar atbilstošu burtu;
4. attīstīt uzmanību un noturību;
5. attīstīt prasmi izpildīt uzdevumā prasīto.

Rotaļnodarbības apraksts.

1. Bērniem par nodarbības motīvu tiek izmantots uzaicinājums, palīdzēt rūķim Ansim atrast A pils atslēgu. Atslēga ir līdzīga burtam.

2. Piedāvāju bērniem nodziedāt iepazīšanās dziesmiņu, kuras laikā katrs bērns izplaušķina sava vārda ritmu.
3. Did.rot. „Brīnummaisiņi” . Pirmajā ,maisiņā audiokasete (dziesma „A”), otrajā maisiņā priekšmeti, kuri sākas ar burtu „A”, bērniem tiek demonstrēti priekšmeti, skaidri izrunājot to nosaukumus.
4. Sniegt priekšstatu, ka katru skaņu var pierakstīt. Iepazīstinu bērnus ar skaņas „A” grafisko attēlojumu.
5. Bērni cenšas praktiski atdarināt šo burtu no dabas materiāliem, zīmēt smiltīs, attēlot ar sava ķermeņa palīdzību.
6. Didaktiskā spēle ”atrod „a” burtu”
7. Muzikālā minūte dziesmas ”Burtniš „A” „, pavadījumā.

Secinājumi.

Bērni veiksmīgi tika galā ar nodarbības izvirzītajiem uzdevumiem. Gandarījumu bērniem sagādāja muzikālā minūte. Bērniem bija iespēja nodarbībā iegūtās zināšanas nostiprināt didaktiskajā spēlē, kā arī praktiskajā darbībā.

Pielikums Nr.6

Vingrinājumi fonemātiskās uztveres aktivizēšanai.

1.Esi uzmanīgs! Nosaki vai vārdu pāri pēc garuma ir vai nav vienādi.

Piemēram

Mute- vaigi (ir)	Māsa- krāsa (ir)
Acis- ausis (ir)	Joki- logi (ir)
Zobi- nagi (ir)	Sēta- jēga (ir)
Kāja- kājiņa (nav)	Māja- mājiņa (nav)
Mugura- roka (nav)	Seja- sejiņa (nav)
Mati- papēži (nav)	Lapsa- lapsiņa (nav)

2.Nosauc skaņu ar kuru beidzas vārdi

Māk- sāk- mūk (k)	Nāk- jūk- brūk (k)
Nāc- sāc- velc (c)	Velc- mūc- roc (c)
Ar- ir- ver (r)	Ver- ķer- kar (r)
Vējš- pūš- ceļš (š)	Plēš- kāš- pūš (š)

3. Ieklausies un pabeidz vārdus

mu (ša)

ka (za)

La (ma)

Ta (se)

Za (ri)

Pa (ka)

Za (ķis)

Mu (te)

Lū (pas)

Kā (jas)

La (pas)

Ka (ķis)

Ma (ti)

Gal (va)

Lai (me)

Bē (da)

Put (ra)

Mai (ze)